

Nederlandse literatuurcritici over Herman Koch

Onderzoek naar Kochs vakmanschap in

Het diner, Zomerhuis met zwembad en Geachte heer M.

Studente: Anna Coglitore (1601172)

Scriptiebegeleider: prof. dr. A.G.H. Anbeek van der Meijden

Tweede lezer: prof. dr. R.A.M. Honings

Master Neerlandistiek

Faculteit der Geesteswetenschappen

11 november 2015

Aantalwoorden: 18.710

Universiteit Leiden

Aan mijn ouders.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inleiding	4
Hoofdstuk 1: <i>Het diner</i>	
1.1: Inleiding.....	7
1.2: De stoornis als deus ex machina.....	8
1.3: Zo vader, zo zoon?	11
1.4: Claire, een protectieve moeder.....	14
1.5: Conclusie.....	16
Hoofdstuk 2: <i>Zomerhuis met zwembad</i>	
2.1: Inleiding.....	18
2.2: Beter dan <i>Het diner</i>	20
2.3: Geryciclede thematiek.....	21
2.4: Losse einden.....	26
2.5: Conclusie.....	30
Hoofdstuk 3: <i>Geachte heer M.</i>	
3.1: Inleiding.....	33
3.2: Losse feiten.....	34
3.3: Een schadelijk gevecht?.....	39
3.4: De ingewikkelde structuur van <i>Geachte heer M.</i>	41
3.5: Conclusie.....	45
Conclusie	47
Literatuurlijst	51

Voorwoord

Tijdens mijn master neerlandistiek aan de Universiteit van Leiden heb ik in het eerste semester het vak *Nederlanders in de lachspiegels* gevolgd. Het vak, gedoceerd door prof. dr. Ton Anbeek en vooral besteden aan studenten als ik voor wie het Nederlands niet de moedertaal is, ging over het lezen en analyseren van contemporaine Nederlandse romans. Ons werd gevraagd de ironie en de satirische elementen in Nederlandse romans te erkennen, om de Nederlandse cultuur en maatschappij beter te leren kennen. Dit vak heb ik van het begin af aan heel erg interessant gevonden. Tijdens een van de colleges kwam de roman *Het diner* van Herman Koch aanbod. Heel toevallig heb ik ook een mondeling referaat samen met een andere medestudente over dit boek gehouden. Meteen heb ik de schrijfstijl en de verteltechnieken van de auteur zo intrigerend en spannend gevonden dat ik het boek in slechts twee dagen heb uitgelezen. Sinds dat college en de discussie in de klas met onze docent en mijn medestudenten is mijn interesse voor Herman Koch steeds groter geworden. Daarom heb ik op aanraden van mijn scriptie begeleider prof. dr. Ton Anbeek gekozen om Kochs laatste drie romans onderwerp van deze studie te maken.

Inleiding

Zoals ik in mijn voorwoord heb aangeduid, schrijf ik mijn masterscriptie over de laatste drie romans van Herman Koch: *Het diner* (2009), *Zomerhuis met zwembad* (2011) en *Geachte Heer M.* (2014). Na een carrière als televisiemaker van het programma *Jiskefet* en schrijver van columns, romans en verhalen, is Koch (1953) in 2009 met *Het diner* bestsellerauteur geworden. Tegenwoordig is hij bekend om het schrijven van spannende en thrillerachtige romans met een intrigerend plot. Het bewust achterhouden van informatie en het gebruik van flashbacks maken dat hij tot de laatste bladzijde de lezer in zijn greep houdt.

In deze scriptie is een onderzoek naar de literaire kritiek die in de laatste zes jaar over Kochs laatste drie romans is verschenen. Alle recensies die beschikbaar zijn op de website <literom.knipselkranten.nl> en op het internet worden doorgelezen, met een bijzonder oog op de recensies die een kritiek op Kochs vakmanschap werpen. Daarnaast analyseer ik de drie boeken grondig en verdeel ik mijn onderzoek in drie hoofdstukken. Ik behandel een roman per hoofdstuk. Het belangrijkste doel van deze scriptie is Kochs vakmanschap te onderzoeken en zijn reputatie van bestsellerauteur in de literaire wereld te testen. Er wordt tevens de vraag onderzocht of de zwakheden en de negatieve kritieken zijn reputatie en roem van bestsellerauteur aantasten.

In mijn onderzoek verdiep ik mijn analyse in de door de recensenten aangeduide zwakheden en/of slordigheden in Kochs boeken. Om tot een interpretatie te komen of om tegenstrijdigheden in de plot van de romans aan te wijzen, gebruik ik geselecteerde passages uit de romans, waarmee ik diep op de tekst en op dubieuze punten inga.

In het eerste hoofdstuk behandel ik de roman *Het diner*. Twee echtparen, Paul Lohman met zijn vrouw Claire en Serge Lohman met zijn vrouw Babette, gaan een avond naar een chic restaurant omdat ze iets belangrijks moeten bespreken: hun tienerkinderen, Michel en Rick, respectievelijk de zoon van Paul en Serge, hebben per ongeluk een dakloze vrouw vermoord. De twee echtparen moeten zich met een moreel dilemma confronteren: moeten ze hun zoons aan de politie overleveren of moeten ze hun kinderen beschermen en de gebeurtenis verborgen houden?

In dit hoofdstuk analyseer ik de negatieve recensies van de literatuurcritici Marja Pruis en Arnold Heumakers, die beweren dat Kochs gebruik van gestoorde personages, Paul en zijn zoon Michel, het verhaal minder sterk, en als gevolg hiervan, minder literair maakt. De roman wordt volgens onze recensenten nooit dreigend en gevaarlijk,

omdat het publiek afstand van vader en zoon neemt. Vervolgens neem ik de verhouding tussen Paul en Michel onder de loep. Ik onderzoek in hoeverre de mogelijke stoornis van Michel zijn gedrag heeft beïnvloed in zijn woede uitbarsting op de dakloze vrouw. Komt het door dezelfde ziekte van zijn vader of door de imitatie van zijn vaders gewelddadig gedrag? Verder zoom ik in op het gedrag van moeder Claire, die in het verhaal vaak amoreel optreedt, en die aan geen psychische stoornis blijkt te lijden. Het belangrijkste doel van dit hoofdstuk is te analyseren in hoeverre Pauls stoornis het boek afgezwakt heeft, en of deze keuze van Koch om van zijn ik-verteller een gestoorde man te maken, zijn boek clichématig en onliterair maakt.

In het tweede hoofdstuk neem ik de roman *Zomerhuis met zwembad* onder de loep. De ik-verteller van deze roman is de huisarts Marc Schlosser. Hij heeft met opzet een medische fout begaan, waardoor de succesvolle en beroemde acteur Ralph Meier om het leven is gekomen. Marc moet zich voor het Medisch Tuchtcollege verantwoorden. Enkele maanden ervoor werd het gezin Schlosser door de Meiers in hun gehuurde zomerhuis met zwembad in Frankrijk uitgenodigd. Op een avond werd Marcs dochter Julia op het strand verkracht. Marc vermoedt dat Ralph de dader is, maar hij heeft daar geen echte bewijs van. Als Ralph op een spreekuur met Marc gaat, omdat hij een bult op zijn been heeft, begrijpt Marc meteen dat hij kanker heeft. Hij beslist dat dat zijn kans is om Julia te wreken: hij gaat opzettelijk op Ralphs been verkeerd klooiën, zodat de ziekte sneller in Ralphs bloedcellen zou verspreiden.

Dit hoofdstuk wil de thematiek en de personages, vooral de ik-verteller Marc Schlosser, van deze roman analyseren, om te onderzoeken of er overeenkomsten met *Het diner* zijn. Ik steun mijn onderzoek met de recensies van Irene Start, Jeroen Vullings en Arjan Peters. Hoewel *Zomerhuis met zwembad* door een groep recensenten als goed geschreven, vermakelijk, spannend en meer literair dan *Het diner* wordt beschouwd, betogen andere recensenten dat het slot van het boek afgeraffeld is. Er zijn volgens hen losse eindjes in het plot en enkele gebeurtenissen blijven in het ongewisse. Het belangrijkste doel van dit hoofdstuk is te onderzoeken of deze aangeduide elementen Kochs roman minder origineel maken. Lijken de thematiek en de hoofdpersonage van *Zomerhuis met zwembad* te veel op die van *Het diner*? Kunnen we het boek ondanks de losse eindjes toch als een meesterwerk van Koch blijven beschouwen?

Verder neem ik in het derde hoofdstuk de laatste roman en bestseller van Koch *Geachte heer M.* onder de loep. Het gaat over de oude schrijver M. die in de jaren

zeventig een boek *Afrekening* heeft geschreven. Dit boek is gebaseerd op de waargebeurde dood/vermissing van de leraar Landzaat in de jaren zeventig. De leraar had toen een affaire met zijn leerlinge Laura gehad. Herman is de ik-verteller en bovenbuurman van de heer M. Hij was de jongen die met Landzaat op de ochtend van zijn vermissing op zoek naar een garage liep, en lijkt meer dan M. over Landzaats verdwijning te weten.

In dit hoofdstuk maak ik een analyse van de literaire kritiek die verschenen is na de publicatie van *Geachte heer M.* Kochs laatste boek werd erg geprezen, maar het heeft tegelijkertijd veel kritiek gekregen. Ik concentreer mijn aandacht op de door recensenten aangeduide zwakheden in dit boek. Ten eerste duiden recensenten zoals Vullings en De Veen aan dat deze roman losse eindjes vertoont en dat veel in het slot in het ongewisse blijft. De Veen beschouwt het boek als een 'antithriller'. De thrillerachtige sfeer heeft in het eerste deel de overhand: Herman schrijft brieven op dreigende toon aan schrijver M., zijn bovenbuurman; hij begluurt hem en zijn vrouw Ana, en heeft een geheimzinnig plan. Dit gedeelte is zeer geprezen. De rest van het boek heeft geen thrillerachtige trekken meer, en wordt bekritiseerd door critici als Vullings, Start en Hoogendoorn om verschillende redenen: de losse eindjes; de complexe structuur van de roman en de met elkaar kruisende, verwarrende verhaallijnen; het gevecht tussen M. en N.; en het lange verhaal over de tieners die zich in de jaren zeventig afspeelt. Deze onderwerpen komen in dit hoofdstuk ter sprake en worden hier onderzocht.

Hoofdstuk 1

Het diner

1.1 Inleiding

Het diner van Herman Koch is in januari 2009 verschenen en is wereldwijd meteen een enorm succes geworden. In Nederland werden er honderdduizend exemplaren¹ verkocht en volgens een onderzoek van de NOS is de roman van Koch de meest vertaalde Nederlandse roman met vertalingen in 33 talen in 37 landen.²

Sinds zijn publicatie werd *Het diner* veel besproken. Veel positieve recensies, maar ook kritieken, zijn erover verschenen. De meest besproken thema's onder het publiek en de literaire kritiek zijn de verantwoordelijkheid van de ouders voor hun kinderen en de stoornis van Paul Lohman.

Een paar maanden na de publicatie van *Het diner* in 2009 verschijnt een eerste kritische recensie van recensente Marja Pruis van *De Groene Amsterdammer*, die schrijft dat de roman een 'zwitserlezen gevoel' aan de lezers geeft, en dat door Paul een ik-verteller met een psychische stoornis te maken, haalt Koch 'de angel uit het drama.'³ Een week daarna verschijnt een andere recensie van Arnold Heumakers op *NRC boeken*, die de kritiek van Pruis overneemt en die Kochs boek als interessant en goed geschreven beschouwt, maar toch vindt hij het qua thematiek 'een schim van wat het had kunnen zijn.'⁴ Pruis en Heumakers beweren dat Kochs gebruik van de stoornis en van labiele personages het verhaal minder sterk maakt voor het publiek. Dit neemt hierom afstand van de twee monsters, vader en zoon, en gerust kan gaan slapen, omdat dit soort dingen alleen tot gekke mensen behoren. De roman wordt dus nooit dreigend en gevaarlijk, betogen ze. In paragraaf 1.2 komen deze twee kritische recensies ter sprake.

Vervolgens neem ik in paragraaf 1.3 de verhouding tussen Paul en Michel onder de loep om uit te zoeken in welke mate de stoornis van Paul het gedrag van Michel heeft beïnvloed. Is het geweld van Michel tegen de zwerfster de vrucht van een erfelijke stoornis, of komt het geweld voort uit imitatie van zijn vader? Men moet inderdaad

¹ Heumakers, A., 'Licht verteerbaar, ontziet de maag'. In: *NRC boeken*, 20 maart 2009.

²NOS, 'Het diner' het meest vertaald'. 19 september 2013, laatst geraadpleegd op 6 juli 2015, <<http://nos.nl/artikel/553153-het-diner-het-meest-vertaald.html>>.

³ Pruis, M., 'Het zwitserlezen gevoel'. *De Groene Amsterdammer* 11 maart 2009.

⁴ Heumakers, 20 maart 2009.

Michel ook als een tiener beschouwen, en niet alleen als de gestoorde zoon van een gestoorde man. Aan de hand van enkele psychologische theorieën van de Amerikaanse psychologe Lynne Namka over het gedrag van kinderen zullen we in dit paragraaf testen of het stoere gedrag van Michel en Rick kan voortvloeien uit het feit dat deze twee jongens – heel waarschijnlijk verwende – kinderen zijn, die altijd alles gemakkelijk van hun ouders hebben gekregen.

In paragraaf 1.4 neem ik het personage Claire onder de loep. Ze lijdt aan geen stoornis, maar toch treedt ze ook amoreel op om haar zoon te beschermen. Ze is een liefdevolle moeder zonder psychische problemen, maar ze is tot alles bereid de wet tegen te gaan om de toekomst van haar kind te redden. Ze heeft ook geen schuldgevoel. Ze weet van het begin af aan over het ongeluk van de zwerfster en is ook medeplichtig aan de moord van Beau/Faso.

Het belangrijkste doel van dit hoofdstuk is te analyseren of deze door de recensenten bekritiseerde keuze van Koch, echt als een negatieve zet van hem kan worden gezien. De vragen die ik tijdens mijn onderzoek stel en probeer te beantwoorden zijn: in welke mate voelen de lezers zich gerustgesteld door het lezen dat het protagonist Paul en waarschijnlijk ook zijn zoon Michel gestoord zijn? In hoeverre maakt de stoornis het boek minder sterk zoals Pruis en Heumakers betogen? Heeft Koch het verhaal verpest door gebruik te maken van de ziekte? Om mijn analyse te steunen neem ik in de volgende paragrafen niet alleen de gestoorde ik-verteller Paul onder de loep, maar ook Claire en Michel.

1.2 De stoornis als deus ex machina

Op 11 maart 2009 verschijnt er op de weekblad *De Groene Amsterdammer* een recensie van recensente en schrijfster Marja Pruis onder de titel *Het Zwitserlezengevoel*. Deze recensies gaat over drie actuele schrijvers in Nederland: Kees van Beijnum, Herman Koch en Tim Krabbè. Ze definieert deze schrijvers de ‘Grote Drie nieuwe stijl’.⁵ Pruis vindt dat deze schrijvers morele kwesties in hun romans aansnijden die afgezwakt zijn en nooit echt gevaarlijk voor de lezers worden. Van Herman Koch neemt ze *Het diner* onder de loep. Wat ze in Kochs roman bekritiseert is de gestoorde ik-verteller. Ze beweert dat het feit dat ‘Koch van zijn hoofdpersoon in *Het diner* opeens een échte gek

⁵ Pruis, 11 maart 2009.

maakt, met een pathologisch ziektepatroon, in plaats van iemand zoals jij en ik en iedereen, waardoor hij de angel uit het drama haalt,⁶ het plot minder dreigend maakt.

Op 20 maart 2009 verschijnt er in *NRC boeken* een recensie van recensent Arnold Heumakers. Hij neemt de kritiek van Marja Pruis over. Heumakers betoogt dat het boek ‘goed geschreven, toegankelijk, spannend, geestig’⁷ is, maar toch vindt hij er ook iets mis mee. Het boek zou volgens hem nog beter geweest zijn als enkele dingen anders zouden zijn geweest. Hij verklaart het boek als ‘mislukt, een schim van wat het had kunnen zijn.’⁸ Heumakers vindt dat Koch roet in zijn eten heeft gegooid en dat hij zijn eigen roman heeft verpest qua thematiek. Volgens hem werkt Pauls stoornis als een deus ex machina in het boek en maakt dat de lezers zich gerustgesteld voelen omdat zo’n situatie alleen aan gekke mensen overkomt. De stoornis is de bron van zowel de succes als de mislukking van *Het diner* zoals hij in zijn recensie schrijft:

‘Daarom komen succes en mislukking uit dezelfde bron: zoals Koch zijn thema presenteert, kan het juist niet iedereen overkomen. [...] De gewelddadigheid van hun zoon Michel blijkt het gevolg van een vreselijke – niet bij name genoemde – erfelijke ziekte. Vader Paul, zo wordt gaandeweg op vakkundige wijze onthuld, gedraagt zich bij gelegenheid al even gestoord en gewelddadig. Vader en zoon zijn allebei “monsters”.’⁹

In het televisieprogramma *De wereld draait door* van Matthijs van Nieuwkerk debatteren Koch en Heumakers over de recensie van Heumakers.¹⁰ De recensent betoogt dat het gebruik van Pauls stoornis als een deus ex machina in het verhaal voorkomt en dat dit het boek minder sterk maakt. Verder zegt hij dat het lijkt alsof Koch tegen zijn lezers wil zeggen: maak je maar geen zorgen, jouw kind zou zoiets nooit kunnen doen. Het lijkt alsof je naar een freakshow zit te kijken, concludeert hij.¹¹ De lezer neemt volgens Heumakers afstand van het gekke ouderpaar en voelt zich gerustgesteld door de gedachte: ‘ik ben niet gek, dus mij zal dit goddank niet overkomen.’¹² Tijdens de

⁶ *Ibid.*

⁷ Heumakers, 20 maart 2009.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *De Wereld Draait Door* (interview), 25 maart 2009, laatst geraadpleegd op 07 juli 2015, op <<http://dewerelddraaitdoor.vara.nl/media/63155>>.

¹¹ Heumakers (transcriptie) in *De Wereld Draait Door*, 25 maart 2009.

¹² Heumakers, 20 maart 2009.

discussie bij DWDD verdedigt Koch zich en zegt dat er nergens in het boek geschreven staat dat de zoon hetzelfde defect van zijn vader zou hebben geërfd. De vruchtwaterpunctie die Claire maakte toen ze zwanger was, zegt niets over de stoornis.

Wat Heumakers en Pruis dus niet goedkeuren, is het gebruik van de erfelijke ziekte. Volgens hen is dit een te simplistische keuze voor een schrijver als Herman Koch. De twee monsters van de familie en hun woedeaanvallen lijken in het boek door de ziekte gerechtvaardigd. Gesteld dat Paul en Michel een stoornis hebben, kan het publiek zich geruststellen, door de gedachte los te laten dat hun zoon ook zoiets zou kunnen doen. Het percentage gezinnen met gestoorde vader en kinderen is volgens Heumakers minimaal: ‘Weg twijfel, weg martelende onzekerheid.’¹³ De lezer kan gerust naar zijn *happy family* teruggaan.

Mijns inziens maakt de stoornis echter het plot niet minder sterk. Integendeel, het werkt op de omgekeerde manier: aangenomen dat de ik-verteller een stoornis heeft en gevaarlijk kan worden, wordt de spanning van het boek hoger. De lezer weet dat hij alles op elk moment van Paul kan verwachten. Daarom moet de lezer in de laatste bladzijden van het deel *Digestief* (hst. 45), onmiddellijk aan Paul denken als Serge naar het ziekenhuis wordt gebracht. Maar hier wisselt Koch alweer de kaarten op tafel en blijft tot het einde de lezer in zijn greep houden. Het blijkt later dat het zijn vrouw Claire is, die Serge heeft verwond. Ze doet het om hem niet te laten aftreden en aan de media vertellen dat hun kinderen schuldig aan de moord op de dakloze zijn. Toch heeft Claire in vergelijking met Paul geen verklaarde ziekte, hoewel ze in het ziekenhuis heeft gelegen om een onbekende ziekte. Ze is bereid om haar zoon tot elke prijs te verdedigen, ook door een gewelddadige actie. Ze gedraagt zich dus als een crimineel.

‘Ik had nog maar net de stoep bereikt toen de klapdeurtjes van het café openklapten, letterlijk openklapten, met twee luide knallen. Er kwam een brancard naar buiten, een brancard op wielen, voortgeduwd en getrokken door twee ziekenbroeders.’¹⁴

Paul beschrijft verder wat hij voor zijn ogen ziet, de brancard met een persoon met het hoofd ‘bedekt met watten en verbandgaas. Bebloede watten en verbandgaas,’¹⁵ daarna zien we Babette die huilend in de ambulance stapt en Paul die naar Claire zoekt die in de politieauto stapt. Koch maakt niet expliciet wie de man is die op een brancard ligt,

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Koch, H., *Het diner*. Amsterdam: Anthos, 2009, p. 288.

¹⁵ *Ibid.*

maar de lezer kan hem makkelijk aan Babette en Claire verbinden. Dit verhoogt de spanning van het verhaal. Paul lijkt ook niet op de hoogte te zijn over wat er zich in het café heeft afgespeeld: ‘Ik keek snel om me heen om te zien of het iemand in de menigte was opgevallen tegen wie Claire haar hoofd had geschud[...].’¹⁶ Het is pas in het allerlaatste hoofdstuk (46) dat Koch de feiten onthult en de lezer te weten komt wat er zich na de avond van het diner afspeelt: ‘Serge verloor de verkiezingen. [...] Een glas witte wijn – een net boven de steel afgebroken glas witte wijn, moet ik eigenlijk zeggen – maakt rare wonden.’¹⁷

Zoals Coen Peppelenbos in een recensie betoogt, Kochs ‘roman is thriller, psychologische roman, satire ineens. Hij doet niet wat de lezer verwacht van de hoofdpersonen.’¹⁸ De stoornis maakt het boek niet minder sterk, zoals Heumakers en Pruis betogen, maar toch spannender. Koch houdt de lezer in zijn greep vanaf de eerste tot de laatste bladzijde.

1.3 Zo vader, zo zoon?

‘*Het diner* gaat over ouders die zich afvragen hoe ze hun kind kunnen beschermen, maar hier zijn de rollen omgedraaid.’¹⁹ Het is Michel die zijn vader vanwege zijn neurosis wil beschermen, zegt Herman Koch tijdens een interview. De verhouding tussen vader en zoon lijkt hier omgedraaid. Michel is minder labiel dan zijn vader en ‘weet veel beter hoe de wereld in elkaar steekt dan de man die daar nog raar om moet lachen ook.’²⁰ Paul lacht als Michel hem over het voorval van de dakloze vrouw en de vermissing van Beau vertelt. Als Paul naar zijn voicemail luistert, wordt zijn zoon er niet boos op en Paul weet het goed: ‘Michel had woedend moeten worden, hij had moeten schreeuwen: hoe ik het in mijn hoofd had gehaald om zijn voicemail af te luisteren. Dat zou normaal geweest zijn.’²¹ Michel houdt heel veel van Paul en accepteert geduldig het gedrag van zijn vader, omdat hij weet dat hij een stoornis heeft.

¹⁶ *Ibid.*, p. 289.

¹⁷ *Ibid.*, p. 294.

¹⁸ Peppelenbos, C., ‘Het geheim van het succes’. In: *Literair Nederland* 28 april 2009.

¹⁹ Panhuijsen, J., ‘Ik werk niet met succesformules’. In: *Delft Integraal* 2 (2010), p. 17.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Koch 2009, p. 168.

Als vader lijkt Paul té beschermend voor Michel. Toen Michel klein was en Claire in het ziekenhuis lag, was Paul geen verantwoordelijke vader. Ze aten voor de tv, Paul maakte elke avond ‘macaroni *alla carbonara*’²² klaar en de kamer van Michel was een rotzooi, met speelgoed dat overal lag.²³ Van kinds af aan heeft Michel een slechte invloed op zijn neef Rick. Iets waar Serge altijd geklaagd heeft en waar een gestoorde Paul trots op gaat: ‘Michel was de leider van de twee, Michel deed de lakens uit, Rick was het volgzame watje. En diep in mijn hart was ik blij met deze rolverdeling.’²⁴

Zoals Koch tijdens de discussie met Heumakers in het programma van Matthijs van Nieuwkerk beweert, staat er nergens in het boek geschreven dat Michel dezelfde stoornis van zijn vader heeft.²⁵ We weten niet zeker wat de resultaten van de vruchtwaterpunctie van Claire zijn. Koch heeft de twijfel opzettelijk willen behouden.

Veel studies over het geweld van tieners betogen dat het geweld van jongeren niet altijd een biologische basis heeft, maar kan ook voortvloeien uit het gedrag van de ouders die voorbeelden voor hun kinderen zijn.

‘Most of the risk factors identified do not appear to have a strong biological basis. Instead, it is theorized, they result from social learning or the combination of social learning and biological processes. This means that violent youths who have violent parents are far more likely to have modeled their behavior on their parents' behavior -- to have learned violent behavior from them -- than simply to have inherited it from them. [...] “In other words, children learn violent behavior by observing their parents rather than by inheriting a propensity for violence.”’²⁶

In het boek komen er dikwijls gebeurtenissen voor waar Michel getuige is van zijn vaders woede aanvallen. Toen Michel een kind was, sloeg Paul zijn broer met een pan, bedreigde voor Michels ogen een fietsenhandelaar met een fietspomp en sloeg de rector van Michels school. Toen hij de fietsenhandelaar bedreigde, zei Paul tegen de achtjarige Michel: ‘Die man is geen meneer. Die man is gewoon stuk vuil. Die man is gewoon een

²² *Ibid.*, p. 210.

²³ *Ibid.*, p. 211.

²⁴ *Ibid.*, p. 163.

²⁵ *De wereld draait door*, laatst geraadpleegd op 07 juli 2015. Zie voetnota 7.

²⁶[Z.n.], ‘Risk Factors for Youth Violence’. In: *Youth Violence: A Report of the Surgeon General*, Rockville (MD): Office of the Surgeon General (US), 2001. Laatst geraadpleegd op 07 juli 2015 op <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK44293/>>.

stuk vuil dat een hekel aan spelende kinderen heeft.’²⁷ Een geschiedenis die zich min of meer jaren later lijkt te herhalen. Toen hij de dakloze uitschold en schopte, noemde Michel haar een ‘vuile, vieze klerehoer.’²⁸ Het woedende gedrag van Michel kan dus ook, naast de mogelijke – maar niet bevestigde – erfelijke ziekte, beïnvloed zijn door het gewelddadige gedrag van zijn vader, dat hij van kinds af leert.

De Italiaanse recensent Niccolò Ammaniti van de krant *Corriere della sera* schrijft in 2010 een opvallende recensie over *Het diner* waar hij een interessante vergelijking maakt tussen een straalvinnige visensoort, de apistogramma agassizii, en enig kind gezinnen. De apistogramma’s zijn vissen die in het Amazoneregenwoud wonen. Anders dan andere visensoorten die met veel vissen reproduceren, zijn de apistogramma’s trouw aan het koppel en reproduceren in veilige ruimten zoals gezonken stammen. Ze stoppen de eieren in stroompjes en stenen en verdedigen hun eieren tot in de dood. Hetzelfde geldt volgens Ammaniti voor het gezin Lohman. Claire en Paul zijn het apistogramma koppel dat alles aan zijn kind geeft en hem koste wat kost beschermt. Maar teveel liefde verpest het kind. Als dit kind tiener wordt, wordt het agressief en rusteloos. Michel is vijftien jaar oud, een tiener, en vertoont gedragsproblemen. Hij heeft samen met zijn neef Rick een dakloze in een pinhokje vermoord. Ze slaan en schoppen haar en hebben daar plezier van. Michel is niet de enige die erover lacht. Toch is hij degene die meer geweld dan Rick gebruikt en zijn woede niet meer kan ophouden.

‘Het is niet meer tegen te houden, ze moeten steun zoeken tegen de muur, en daarna zoeken ze steun bij elkaar. Ze vallen elkaar om de hals, hun lichamen schokken van het lachen. [...] De broer [Rick] imiteert de schrille stem van de vrouw. Klootzakken!’²⁹

De erfelijke stoornis kan de intensiteit van Michels geweld hebben beïnvloed, maar toch blijft Michel een tiener die op een schoolfeestje teveel heeft gedronken en die samen met zijn neef-vriend stoer doet. Zijn mogelijk stoornis kan hem alleen gewelddadiger laten optreden, omdat hij zoals zijn vader zijn geweld en woede aanvallen niet kan controleren.

²⁷ Koch 2009, p. 145.

²⁸ *Ibid.*, p. 131.

²⁹ Koch, 2009, p. 131.

Zoals Ammaniti betoogt kunnen de gedragsproblemen van Michel ook de vrucht zijn van teveel ouderliefde omdat ‘de zorgen van de ouders omgekeerd evenredig zijn met het aantal kinderen die ze krijgen.’³⁰ Michel is de enige zoon van Paul en Claire. Ze houden heel veel van hem, hij krijgt alles wat hij wil en ze staan altijd voor hem klaar. Maar een verwend kind dat alles krijgt, kan als tiener problemen geven. Zoals de Amerikaanse psychologe en schrijfster Linne Namka schrijft, wordt het teveel geven een probleem voor het kind, omdat hij gewend is alles te krijgen. Als hij het niet krijgt, wordt hij woedend:

‘The "giving too much" parent tries to meet the child's every need. This results in the child believing that the world revolves around them. Children who are spoiled by their parents often grow up believing that they should get everything they want and they have the right to be angry if they do not get it.’³¹

Michel en Rick worden in wezen boos om een futiele reden. De dakloze ligt voor de pinautomaat en ze kunnen het geld voor het laatste biertje van de avond niet pinnen: ‘Ze krijgen nu allebei iets koppigs over zich, de neef en de broer, ze zullen hier, in deze pinautomaat, geld opnemen en nergens anders.’³²

1.4 Claire, een protectieve moeder

Centraal in de literaire kritiek over het boek staat de vraag naar wat de reactie van de lezer als ouder zou zijn. Recensent Jeroen Vullings schrijft in 2009: ‘de essentie in *Het diner* is de vraag: hoe ver ga je als ouder om je kind te beschermen? Heel ver, zegt Kochs onvoorspelbaar uitpakkende roman. Instinct wint het van moraal.’³³

Ziekte of geen ziekte, de belangrijkste vraag die het boek blijft oproepen is wat je als ouder in dit geval zou doen. Zou je het kind aan de politie overleveren of zou je ongetwijfeld zand erover doen en je kind beschermen?

³⁰ Ammaniti, N., ‘Se le colpe dei figli ricadono sui genitori’. In: *Corriere della sera* 20 januari 2010. Mijn Nederlandse vertaling uit het Italiaans: ‘Le cure parentali sono inversamente proporzionali al numero dei figli prodotti.’

³¹ Namka, L., ‘The Dynamics of Anger in Children’. Ed. D. © 1997. Laatst geraadpleegd op 07 juli 2015, op <<http://www.angriesout.com/teach6.htm>>

³² Koch, 2009, p. 128.

³³ Vullings, J., ‘Instinct wint’. In: *Vrij Nederland* 24 januari 2009.

Voor moederkloek Claire is Michel geen monster. Hij is een jongen die beschermd moet worden en ze ziet het voorval allemaal als een incident. “Een incident dat grote gevolgen kan hebben voor het leven, voor de toekomst van onze kinderen,”³⁴ zegt ze, terwijl ze Serge ervan probeert te overtuigen dat ze de misdaad geheim moeten houden. Serge is de enige in het viertal die voor de moraal kiest en verstandiger dan de anderen redeneert.

Op een bepaald moment grenst de conversatie aan de krankzinnigheid. De personages lijken nu allemaal gek te zijn geworden. Er blijkt geen verschil meer te zijn tussen de gestoorde Paul en de gezonde Claire. Claire beweert impliciet dat de dakloze op zo'n manier schuldig is aan haar eigen dood, omdat ze daar lag in de weg bij een pinautomaat en omdat ze stonk. Claires gezichtspunt wordt duidelijk in het onderstaande citaat uit het boek, waar ze met Serge over de dakloze discussieert:

“Wat deed ze daar in dat pinhokje?”

“Dat is toch van geen belang? Er zijn overal daklozen. Helaas. Ze slapen waar ze het een beetje warm kunnen krijgen. Waar ze droog liggen.”

“Maar ze lag in de weg, Serge.”

[...] Claire had een hand op Babettes onderarm gelegd. “Je moet me niet kwalijk nemen, maar als ik Serge zo hoor, dan klinkt het net of we hier met een zielig vogeltje te maken hebben. [...] We hebben het over een volwassen persoon. Een volwassen vrouw die bij haar volle verstand in een pinhokje gaat liggen. Begrijp me goed: ik probeer me alleen maar te verplaatsen. Niet in die dakloze vrouw, maar in Michel en Rick. [...] Ze willen geld pinnen. Maar bij de pinautomaat ligt iemand te stinken.”³⁵

Uit dit citaat blijkt Claire amoreel te denken. Ze heeft geen medeleven met de dode vrouw, die ze ironisch een ‘zielig vogeltje’ noemt. Ze is alleen in de toekomst van haar kind geïnteresseerd. Ze spreekt als een instinctieve moeder die ontzettend veel om haar kind geeft en alles voor hem zou doen. Tot hier toe kan haar gedrag nog plausibel en gerechtvaardigd zijn, maar dan zegt Paul bewonderend: ‘Zij had mij zojuist gevraagd

³⁴ Koch, 2009, p. 240.

³⁵ *Ibid.*, p. 239 en 240.

om de arm van mijn broer te breken. Of zijn gezicht te beschadigen. En dat allemaal uit liefde, liefde voor onze zoon.³⁶

De onschuldige liefdevolle moeder verandert in de laatste bladzijden in een amorele moeder. We ontdekken nog dat ze ook medeplichtig is aan Beau/Faso's – de geadopteerde zoon van Serge en Babette – moord. Faso heeft enkele video's van Michel en Rick op *Youtube* gezet, waarop er te zien is hoe ze een dakloze man scholden en schopten, en waar de stem van de jongens duidelijk te horen was. Faso chanteert Michel en Rick met de video van de dakloze vrouw in die verzameling online te plaatsen. Daarom doet Michel Faso iets aan op de avond van het diner, en hij wordt door Claire gestimuleerd. Tijdens het diner speelt ze een telefoontje aan Michel om aan Babette te laten horen dat Michel thuis is en om hem een alibi te geven. Hier zien we in hoeverre ze bereid is haar zoon te beschermen. Hier ook heeft ze geen schuldgevoel.

1.5 Conclusie

In dit hoofdstuk heb ik de recensies van recensenten Marja Pruis en Arnold Heumkers onder de loep genomen. We hebben in paragraaf 1.2 gezien dat Pruis en Heumakers het gebruik van de stoornis bekritisieren en daarom beschouwen ze de roman als mislukt en nooit echt gevaarlijk en dreigend voor de lezer. Uit mijn analyse van de personages en van de gebeurtenissen in de plot blijkt dat wat ze als zwakheden zien, eigenlijk als sterke punten van de roman gezien kunnen worden. De ziekte van Paul kan als een keerpunt in het boek ervaren worden. Het is een goede zet van Koch om de lezer te vervreemden en het boek origineel te maken. De lezer bevindt zich midden in het boek in verwarring. Alles waar hij tot nu toe in heeft geloofd, bestaat niet meer. De stoornis maakt mijns inziens de plot niet minder sterk. Integendeel, het verhoogt de spanning van het boek. De lezer weet dat hij alles op elk moment van Paul kan verwachten vanwege zijn neurose. Koch zet de lezer op het verkeerde been en houdt hem op deze manier tot de laatste bladzijde in zijn greep.

In paragraaf 1.3 heb ik de verhouding tussen Paul en Michel onder de loep genomen. Het is mogelijk dat Michel de stoornis van zijn vader heeft geërfd, maar dit wordt nergens bevestigd. Koch schrijft in de eerste plaats over twee tieners die op een avond stoer willen doen. De gedragsproblemen van Michel kunnen ook de vrucht zijn

³⁶ *Ibid.*, p. 279.

van teveel oudersliefde. Michel is de enige zoon van Paul en Claire. Hij krijgt alles wat hij wil en ze staan altijd voor hem klaar. Maar een verwend kind dat alles krijgt, kan als adolescent problemen geven. We hebben gezien dat Michel het gewelddadige gedrag van zijn vader, los van de ziekte, imiteert. Hij ziet vanaf zijn kinderjaren zijn vader gewelddadig optreden en daar leert hij heel waarschijnlijk van. De mogelijke erfelijke ziekte heeft hem gewelddadiger in het pinhokje kunnen laten reageren.

In paragraaf 1.4 heb ik de figuur van Claire onder de loep genomen. Claire is een liefdevol moederdier die koste wat het kost haar zoon wil beschermen en die tegen de wet gaat om zijn toekomst te redden. Ze heeft hartstochtelijk naar een zoon verlangd en verdedigt Michel met hand en tand. Dat is wat veel moeders voor hun kinderen ook zouden doen. Claire heeft geen bevestigde stoornis, toch zal zij het zijn, en niet Paul, die bewust en opzettelijk geweld op Serge zal gebruiken. Bovendien, ze treedt in het verhaal amoreel op: ze weet van het begin af van de dood van de dakloze en is medeplichtig aan de moord van Beau/Faso door zijn zoon aan de moord te stimuleren en hem een alibi te geven.

Het gezin Lohman bestaat uit een neurotische vader, een gezonde moeder en een misschien erfelijk gestoorde tiener. In de roman van Koch zien we hoe té liefdevolle ouders hun kinderen tot elke prijs verdedigen. Kochs personages kiezen voor het instinct en niet voor de moraal. Het gedrag van de Lohmans weerspiegelt dat van veel ouders die er altijd voor hun kinderen zijn en ook tegen de wet gaan om hun toekomst te redden. De vraag die het boek van het begin af oproept is: wat zou je doen als je in Lohmans schoenen zou staan? Zou je de waarheid vertellen of verborgen houden? Zou je voor de moraal of voor het instinct kiezen? Het gezin Lohman kampt in het boek met dezelfde vraag. Hun keus is duidelijk en ze hoeven er niet teveel over te peinzen: ze willen Michel beschermen, ook al zou er geweld gebruikt moeten worden. Iedereen na het lezen van *Het diner* blijft met deze vraag te kampen en moet zijn eigen antwoord vinden. Iedere ouder kan zich in zo'n situatie bevinden. De ziekte van de vader en – misschien ook van de zoon – werkt naar mijn mening niet zo geruststellend op de lezer-ouder, zoals Heumakers en Pruis betogen. Los van de (niet bevestigde) ziekte, is Michel in ieder geval een adolescent die zich stoer onder vrienden gedraagt en niet aan de consequenties van zijn acties denkt.

Hoofdstuk 2

Zomerhuis met zwembad

2.1 Inleiding

Zomerhuis met zwembad verschijnt in 2011 en wordt net als *Het diner* een succesvolle roman. Het boek wordt in hetzelfde jaar voor de NS Publiekprijs genomineerd.³⁷ Met het uitgeven van deze nieuwe roman zijn aan het einde van de maand januari 2011 veel recensies verschenen. Een groep recensenten beweert dat deze nieuwe roman beter geschreven, spannender en meer literair is dan *Het diner*. In paragraaf 2.2 wordt nagegaan wat volgens critici *Zomerhuis met zwembad* geslaagder dan *Het diner* maakt.

Echter, er zijn andere critici die dit nieuwe boek bekritisieren omdat het verwantschap met *Het diner* (2009) vertoont. Het gaat over recensenten zoals Jeroen Vullings, Irene Start en Arjan Peters. Een van de twee centrale vragen in dit tweede hoofdstuk is of de thematiek en de personages van *Zomerhuis met zwembad* op die van *Het diner* lijken. Vullings schrijft zijn recensie als een minicursus waar hij op een rijtje zet hoe je een bestseller à la Herman Koch kunt schrijven. Hij laat zien dat enkele thematieken en personages zich lijken te heralen in recentere en minder recente romans van Koch.³⁸ Rob Schouten betoogt nog dat *Zomerhuis met zwembad* thematieken zoals ‘ouderlijke zorg en verantwoordelijkheid’³⁹ vertoont die ook in *Het diner* aanwezig zijn.

Marc Schlosser, de ik-verteller van de roman, lijkt een variant op Paul Lohman te zijn. Marc is een cynische huisarts die een hekel aan de theaterwereld heeft. Hij heeft twee tienerdochters, Julia en Lisa. Zoals in *Het diner* waar de moralistische thematiek rond twee tieners draait, zijn er in *Zomerhuis met zwembad* ook tienerkinderen die een nieuw moreel dilemma tot stand brengen. Julia Schlosser wordt op de midzomeravond in Frankrijk verkracht. Vader Marc verdenkt zonder bewijs Ralph van de verkrachting en beslist zelf aan de slag te gaan door misbruik van zijn macht als huisarts te maken. *Zomerhuis met zwembad* berust dus op een tamelijk gelijk moreel dilemma dat ook aanwezig in *Het diner* is. Hoe ver ga je als ouder om je kind te beschermen? Kun je je ook heel erg amoreel en instinctief gaan gedragen en zelfs iemand doden of

³⁷ (Z.n.), ‘Zomerhuis met zwembad - Herman Koch’, laatst geraadpleegd op 02 september 2015 op <<http://www.hermankoch.nl/boek/Zomerhuis-met-zwembad-T1030.php>>.

³⁸ Vullings, J., ‘Hoe schrijf je een bestseller à la Herman Koch? Volg de minicursus!’. In: *Vrij Nederland* 27 januari 2011.

³⁹ Schouten, R., ‘De nieuwe Koch: Hij klinkt zo redelijk en normaal’. In: *Trouw*, 29 januari 2011.

medeplichtig zijn aan een moord om je kind te beschermen? In paragraaf 2.3 van dit hoofdstuk onderzoek ik de thematiek en de karakters van *Zomerhuis met zwembad* en analyseer ik vooral in hoeverre de hoofdpersoon Marc overeenkomsten vertoont met de hoofdpersoon Paul van *Het diner*. Daarna onderzoek ik hoeveel overeenkomende situaties er zijn in de twee boeken.

De tweede centrale vraag over dit hoofdstuk betreft het slot van de roman. Dat het boek zwakke punten heeft blijkt bij het uitlezen van *Zomerhuis met zwembad*. Zowel Start als Schouten en Vullings beweren dat Koch zich hier meer losse eindjes permitteert dan in *Het diner*, en dat het slot van het boek afgeraffeld is. Niet alle verhaallijnen worden in het slot in elkaar gegrepen en enkele gebeurtenissen blijven in het ongewisse. In het laatste hoofdstuk van *Zomerhuis met zwembad* lezen we dat de Schlossers met vakantie in de Verenigde Staten zijn en dat ze in het huis van regisseur Stanley logeren. Marc komt erachter wie Julia verkracht heeft en Julia lijkt haar problemen te hebben overwonnen. Het Medisch Tuchtcollege heeft de uitspraak verschoven tot na de herfstvakantie. Meer over Marcs situatie en over zijn toekomst als huisarts blijft ongewis. Tevens, lezen we dat Marc en Stanley een auto ongeluk hebben met de Nederlandse groene-campinghouder van de camping waar de Schlossers voor een dag hadden gekampeerd. Wat gebeurt er met hem? Na het ongeluk heeft hij zijn auto gewoon laten staan en is hij spoorloos verdwenen. Bovendien, lezen we dat Marc en Judith inmiddels een geheime relatie zijn begonnen. Wie heeft Marc en Judith betrappt op het zoenen? Deze vragen staan open en worden nagegaan in paragraaf 2.4. Hier analyseer ik meerdere fragmenten uit het boek en probeer ik een reconstructie te maken van de gebeurtenissen om te kijken of deze gebeurtenissen losse eindjes hebben, of dat ze uit een fout van Koch voortkomen.

Het belangrijkste doel van dit hoofdstuk is te onderzoeken of deze aangeduide elementen Kochs roman minder geslaagd maken. Lijken de thematiek en de hoofdpersonage van *Zomerhuis met zwembad* inderdaad te veel op die van *Het diner*? Maken de losse eindjes en het afgeraffelde slot het boek minder geslaagd? Kunnen we het boek ondanks de zwakke punten toch een meesterwerk van schrijver Koch blijven beschouwen?

2.2 Beter dan *Het diner*

Tijdens zijn interviews i.v.m het verschijnen van *Zomerhuis met zwembad*, heeft Koch meerdere keren betoogd dat hij deze roman nog beter gelukt vindt dan *Het diner*.⁴⁰

Hoewel Koch bekritiseerd werd om de thematieken en losse eindjes in *Zomerhuis met zwembad*, wordt het boek door een flink groep recensenten bejubeld. Ze vinden het spannender, vermakelijker en vooral literairder dan *Het diner*. Koen Eykhout maakt deel uit deze groep en concludeert zijn recensie als volgt: ‘Ten slotte is *Zomerhuis met zwembad* beter dan *Het diner*? Jazeker, het is spannender, technisch vernuftiger en meer literair: de plot hangt nu niet af van een afwijking van de hoofdpersoon zoals in *Het diner*, wat de draagwijdte van dat boek verzwakte. En dat er weer niemand deugt? Had u anders verwacht?’⁴¹

We hebben in het eerste hoofdstuk van deze scriptie gelezen dat *Het diner* bekritiseerd werd om de stoornis van de ik-verteller Paul Lohman, die volgens Pruis en Heumakers het boek verslapt. Dit nieuwe boek van Koch wordt als literairder dan *Het diner* beschouwd, en ook meer geprezen, omdat het plot beter opgebouwd is, en omdat Marc Schlosser geen schijnbare psychische aandoening vertoont. Marcs personaliteit wekt veel sympathie in het publiek. Zij maakt dat het boek zo geloofd wordt: Marc is vermakelijk cynisch en onetisch en neemt geen blad voor de mond als hij bespottende commentaren op zijn patiënten en op de theaterwereld geeft. Een andere recensent Dessing is van dezelfde mening als Eykhout: ‘Een meeslepende whodunit. Een geestige zedenschets. En heerlijk smerige medische scènes. De nieuwe Herman Koch is nog beter dan *Het diner*.’⁴²

Jaap Goedegebuure benoemt spanning en sardonische humor als twee grote kwaliteiten van het boek en betoogt dat dit boek de moeite waard is om te worden gelezen: ‘Alleen al om het geraffineerde spel met een onbetrouwbare verteller is *Zomerhuis met zwembad* een meer dan lezenswaardige roman.’⁴³

In deze paragraaf hebben we gezien waarom een groep recensenten *Zomerhuis met zwembad* geslaagder dan *Het diner* vindt. In de volgende paragrafen neem ik de door andere critici aangewezen zwakheden van het boek onder de loep.

⁴⁰ Moll, M., ‘Dit is nog beter gelukt’. In: *Haarlems Dagblad* 26 januari 2011.

⁴¹ Eykhout, K., ‘Oorlogsboek’. In: *Dagblad De Limburger* 09 februari 2011.

⁴² Dessing, M., ‘Waarom is Ralph Meier dood?’. In: *Knack* 09 februari 2011.

⁴³ Goedegebuure, J., ‘Een halfbakken slechterik als held van het verhaal.’ In: *Het Financieele Dagblad* 12 februari 2011.

2.3 Geryciclede thematiek

Op 27 januari 2011 wordt in het weekblad *Vrij Nederland* de recensie van Jeroen Vullings gepubliceerd. Hier geeft hij een minicursus aan zijn lezers waarin hij de eigenschappen van Kochs nieuwe roman op een rijtje zet. In vier punten geeft hij een analyse van het boek en betoogt dat er overeenkomsten zijn tussen deze nieuwe roman en oudere romans van Koch, namelijk *Odessa Star* (2003), *Denken aan Bruce Kennedy* (2005) en *Het diner* (2009). Hij beweert dat Koch prototypische personages gebruikt en dat de thematiek, de morele dilemma's en de hoofdpersonages terugkerende thema's zijn in zijn romans.

Ongeveer van dezelfde mening is recensente Irene Start. Kort na de publicatie van Vullings recensie verschijnt in *Elsevier* haar recensie. Hier betoogt ze dat 'Koch in zijn nieuwe boek lustig op die megabestseller voort (borduurde).'⁴⁴ *Zomerhuis met zwembad* verschilt volgens haar qua thematiek niet zoveel van *Het diner*. Het gaat, schrijft ze, 'over tienerkinderen die steeds vroeger volwassen worden, over te beschermende ouders die alles doen om de fouten van hun kinderen recht te trekken. En over eigen rechter spelen, maar toch de plank misslaan.'⁴⁵ In *Het diner* doden twee vijftienjarige jongens een dakloze vrouw. Hun ouders, de twee echtparen Lohmans, besluiten hun misdaad verborgen te houden en zelf een oplossing te vinden om alles binnen de familie te houden om zo de toekomst van de kinderen te redden. In *Zomerhuis met zwembad* hebben we weer een gezin met kinderen en een tiener die oorzaak en slachtoffer is van een onaangename gebeurtenis. De dertienjarige Julia wordt verkracht. De te beschermende ouder is in dit geval Marc die de beslissing neemt zijn dochter te wreken en die de onschuldige Ralph de dood injaagt.

Recensent Arjan Peters is van dezelfde mening als Start. Hij schrijft in zijn recensie over *Zomerhuis met zwembad* in *De Volkskrant*: 'In zijn voorlaatste roman *Het diner* (2009) en nu opnieuw, heeft hij het perspectief verlegd naar de ouders die hun kinderen niet in de hand hebben, en die hooguit kunnen spelen dat ze als volwassenen zichzelf wél in de hand hebben.'⁴⁶

Uit de analyse van de twee romans blijkt verder dat de twee hoofdfiguren overeenkomsten tonen. Zowel in *Het diner* als in *Zomerhuis met zwembad* is er een vader als ik-verteller. Paul Lohman (*Het diner*) is aan de ene kant een vader met een

⁴⁴ Start, I., 'Koch borduurt lustig voort op Het diner'. In: *Elsevier* 29 januari 2011.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Peters, A., 'Niet veel soeps in de dierentuin'. In: *De Volkskrant* 29 januari 2011.

psychische stoornis; hij is cynisch en manipuleert, maar is ook onbetrouwbaar als verteller. Zoals we in het eerste hoofdstuk van deze scriptie hebben gezien, treedt vader Paul vaak gewelddadig op vanuit zijn neurose; een geweld dat hij ook in aanwezigheid van zijn zoon Michel gebruikt. Paul houdt heel veel van Michel en samen met zijn vrouw Claire is hij tot alles bereid om de misdaad van zijn zoon verborgen te houden en daarmee zijn toekomst te redden.⁴⁷ Marc Schlosser (*Zomerhuis met zwembad*) is aan de andere kant een psychisch gezonde vader, maar uit zijn verhaal blijkt niet alleen dat hij een cynische huisarts is, maar ook dat hij eigenlijk niet zo betrouwbaar is als we denken. Mag iemand die een ander mens moeiteloos en zonder schuldgevoel doodt, nog als een gezond en betrouwbaar mens beschouwd worden?

Het Kochiaanse morele dilemma van *Het diner* wordt in *Zomerhuis met zwembad* ook dreigend. ‘Wat doe je als ouder als je kind een misdaad heeft gepleegd?’ is de vraagstelling in *Het Diner*. In *Zomerhuis met zwembad* luidt de vraag: ‘Wat doe je als ouder als iemand iets ernstigs aan je kind heeft gedaan? Zou je zelf optreden of zou je het aan de politie in handen geven?’

In beide romans blijven de misdaad en de dader binnen de familie. De politie wordt er altijd buiten gehouden. In *Het diner* besluiten Paul en Claire, samen met Babette, iets aan Serge te doen om hem te laten zwijgen en de toekomst van hun kinderen te redden. In *Zomerhuis met zwembad* bestaat voor vader Marc geen andere oplossing dan gebruik te maken van zijn positie als arts en zelf in te grijpen, met als gevolg dat een verdachte doodt. Hij is ervan overtuigd dat Ralph Meier de dader is van Julia’s verkrachting maar zonder enig gegronde bewijs. De reden van zijn haat tegenover Ralph blijkt bij nadere lezing niet alleen de verkrachting waarvan hij hem verdenkt te zijn. Marc mag als man andere redenen hebben om Ralph uit de weg te willen ruimen. Hij heeft een hekel aan Ralph, maar eigenlijk verafgoodt hij hem. Ralph is een charmante acteur, een rokkenjager en versierder. Alle vrouwen vinden hem aantrekkelijk. Erger is dat hij Caroline, Marcs vrouw, aantrekkelijk vindt. In zijn recensie schrijft Vullings dat ‘*Zomerhuis met zwembad* over de supremacie van de macho [gaat]: hij verdedigt vrouw en dochters als geen ander tegen de beesten buiten de deur.’⁴⁸ Marc is jaloers op zijn vrouw en dochters, maar dieper ook op Ralph als man en vooral als vrouwenman. Zoals Paul Lohman die jaloers is op zijn succesvolle en

⁴⁷ Zie hoofdstuk 1 van deze scriptie, paragraaf 1.4.

⁴⁸ Vullings, 24 januari 2009.

charismatische broer Serge als politicus, voor wie hij nooit een goed woord over heeft, doet Marc Schlosser hetzelfde als hij het over Ralph Meier heeft. Dit kunnen we zien als Marc Ralph beschrijft als een levensgenieter, iemand die veel vlees en vis eet, en veel wijn en bier drinkt. Thuis boert en snurkt hij, en wat Marc verafschuwt is dat hij naakt of halfnaakt voor zijn dochters rondloopt. Hij reageert onvolwassen en woedend als het Noorse meisje op het strand hem afwijst en aarzelt niet haar te schoppen. Maar is Ralph echt het monster dat Marc beschrijft, of schetst Marc hem zo vanuit zijn jaloezie voor hem als man, vader van twee zoons en voor zijn schitterende carrière als acteur?

Meerdere malen zegt Marc dat hij een zoon had gewild. Het tiende hoofdstuk van *Zomerhuis met zwembad* begint als volgt: ‘Alle vaders willen liever een zoon dan een dochter.’⁴⁹ Dan zegt hij verder: ‘Ik hou van mijn dochters. Meer dan van wat of wie ook op deze wereld. Ik probeer alleen eerlijk te zijn. Ik wilde een zoon. Ik wilde het zo diep van binnenuit dat het bijna pijn deed. Een zoon. Een jongen.’⁵⁰

Ralph heeft twee zoons en Marc is daar dus ook een beetje jaloers op. Ter gelegenheid van de midzomeravond had Ralph vuurwerk gekocht en met zijn twee zoons was hij de vuurpijlen gaan afsteken. Marc geeft hier toe dat hij zich leeg en teleurgesteld had gevoeld.

‘Gisteren was ik langs een van de stalletjes gekomen waar vuurwerk werd verkocht. (...) Ik had gearzeld. Ik had vaart geminderd. *Alleen even kijken wat ze hebben*. Maar er was geen parkeerplaats vrij geweest, en ik was doorgereden.

Als ik twee zoons had gehad, zoals Ralph, dan zou ik de auto desnoods op vijf kilometer afstand hebben geparkeerd, bedacht ik nu. Maar ik had twee dochters.’⁵¹

Bovendien, Marc heeft een hekel aan Ralphs gedrag met zijn vrouw en dochters, maar het zal juist Marc zijn die Judith zal versieren en met haar vreemd gaan. Een geheime relatie die ook tot na de vakantie zal voortduren. Marcs jaloezie op Ralph lijkt zo groot dat hij ook zijn vrouw Judith wil hebben. Iets dat hem goed zal lukken.

‘Het ging heel snel. Ik legde mijn arm om haar middel en trok haar tegen me aan. Ik kuste haar eerst in haar nek. Ik zette het blikje op het aanrecht. Met mijn vrije hand trok ik haar haar naar achteren en kuste haar opnieuw, dichterbij haar oor dit keer. Ze giechelde, ze plaatste beide handen tegen mijn borst en deed of ze me van zich af wilde duwen. Maar ze zette nauwelijks kracht. Ik liet mijn hand zakken tot op haar billen, ze

⁴⁹ Koch, H, *Zomerhuis met zwembad*. Amsterdam: Anthos, 2011, p. 66.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 67.

⁵¹ *Ibid.*, p. 194.

droeg alleen een dunne, openhangende blouse over haar bikini, van onderaf werkte ik mijn vingers omhoog achter het elastiek van het broekje.⁵²

We lezen verder enkele passages waarin Marc meerdere malen tijdens de vakantie lustig over de dood van Ralph fantaseert. Aan het begin van de vakantie in Zuid-Europa gaan ze naar de zee en ze kunnen niet meer vinden. Marc begint te fantaseren over wat er gebeurd zou zijn met Ralph:

‘Ik kijk nog eens goed, maar ik zag hem echt nergens. (...) Ik bedacht dat het een merkwaardig begin van onze vakantie zou zijn wanneer Ralph al op de eerste dag zou verzuipen. Of misschien niet meteen verzuipen, maar dat hij wel hoestend en proestend en naar lucht happend op het kiezelstrandje gesleept zou moeten worden. Ja, er was een dokter in de zaal. Ik was de eerstaangewezen persoon om mond-op-mond beademing toe te passen.’⁵³

Aan zijn mogelijk dood denkt Marc ook als Ralph na de lunch het zwembad in duikt:

‘Ik hield er elke keer rekening mee dat hij niet meer boven zou komen. Of dat hij met zijn aangeschoten kop tegen de bodem aan zou slaan en van nek tot voeten verlamd zou raken. Maar steeds kwam hij weer hoestend en proestend en rochelend boven water, en hees hij zich aan het trappetje op de kant.’⁵⁴

Deze gedachten over Ralphs dood zullen later werkelijkheid worden. Marc zal hem met het versnellen van zijn ziekte opzettelijk doden. Als zijn dochter Julia tijdens de vakantie in Zuid-Europa verkracht wordt, verdenkt Marc Ralph zonder daar goede grond voor te hebben. Hij besluit de verkrachting niet bij de politie te geven en op eigen houtje detective te gaan spelen. Hij zorgt ervoor, met opzet, dat Ralphs kankercellen sneller in zijn lichaam gaan verspreiden. Iemand als Ralph die seksuele impulsen heeft om een meisje van dertien te benaderen heeft volgens Marc, en volgens zijn professor biologie meneer Herzl, geen recht van leven. ‘Instinct wint het van moraal’⁵⁵, schrijft Jeroen Vullings in zijn recensie over *Het diner* in 2009. Een zin die evenzeer precies ook op *Zomerhuis met zwembad* past. Marc Schlosser is gewetenloos en amoreel als hij Ralphs dood versnelt. Hij gedraagt zich instinctief en dierlijk omdat Ralph iets in zijn macho wereld heeft veranderd.

⁵² *Ibid.*, p. 179.

⁵³ *Ibid.*, p. 146

⁵⁴ *Ibid.*, p. 149 en 150.

⁵⁵ Vullings, J., ‘Instinct wint.’ In: *Vrij Nederland* 24 januari 2009.

‘Ik desinfecteerde de plek en een paar centimeter van het gebied eromheen. Daarna zette ik het mesje erin. Ik sneed. Eerst oppervlakkig, toen wat dieper. Ralph maakte een geluid, hij hapte naar adem.

“Dit is vervelend,” zei ik. “Het is zo voorbij.”

Er was nauwelijks bloed. Dat bevestigde mijn eerste diagnose. Ik prikte door tot ik het gezonde weefsel bereikte. Door in het gezonde weefsel te snijden bracht ik de verbinding tot stand. De cellen uit de zwelling zouden in de bloedbaan terechtkomen en zich zo over het lichaam verspreiden.⁵⁶

In de roman kunnen we meerdere aanwijzingen die erop wijzen dat Ralph niet de verkrachter kon zijn. Aanwijzingen die Marc, misschien opzettelijk, over het hoofd zag, omdat hij al besloten had dat Ralph op de een of andere manier uit de weg geruimd moest worden. Een voorbeeld is dat Ralph verwond was op de avond van Julia’s verkrachting. Hoe had hij met een verwond been naar de andere strandtent kunnen lopen en het meisje aanranden? Bovendien, hij had de verkrachter – de monteur – op die bewuste avond in het toilet gezien. Hij had al de wond van Julia’s nagels op zijn arm en zijn vriendin stond buiten te huilen.

Een ander punt van overeenkomst tussen de twee boeken zit in het belachelijk maken door Koch van een bepaalde elite, de burgers. In *Het diner* neemt Koch de restaurantwereld en de haute cuisine op de hak. Op dezelfde manier maakt hij in *Zomerhuis met zwembad* de gezondheidszorg, in het bijzonder de figuur van de huisarts, zijn patiënten en de theaterwereld belachelijk. We lezen over Marcs praktijk en over zijn patiënten. Het deel over zijn praktijk is satyrisch en heel goed geschreven. ‘Patiënten verwarren tijd met aandacht. Ze denken dat ik ze meer aandacht geef dan andere huisartsen. Maar ik geef ze alleen maar meer tijd. (...) Ik plaats de stethoscop op hun borst, en daarna op de rug. Even diep ademen, zeg ik. Rustig uitademen. Ik luister niet echt.’⁵⁷ Als Marc dan een dagelijks medisch onderzoek beschrijft wordt de satire nog groter:

‘Hier dokter, hier is de jeuk het ergst... Nee, ik wil het niet zien. Ik doe of ik kijk, maar ondertussen denk ik aan iets anders. Aan een achtbaan in een pretpark, op het voorste

⁵⁶ Koch 2011, p. 315.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 5.

karretje is een groene drakenkop gemonteerd, de mensen steken hun armen in de lucht en schreeuwen hun longen uit hun lijf.⁵⁸

Hij noemt zich verder ook ‘gemakkelijk’⁵⁹ met het voorschrijven van medicijnen: ‘Waarom zou iemand de halve nacht wakker moeten liggen wanneer hij al met één milligram lorazepam een gat in de dag slaapt?’⁶⁰ Hij geeft toe dat hij eigenlijk niets om de gezondheid van zijn patiënten geeft.

De roman sluit af ‘in morele verwarring’⁶¹, betoogt Arjen Fortuin. We weten dat in *Het diner* de schuldige tieners Michel en Rick niet gestraft worden, maar het is Serge die er de dupe van wordt met de littekens op zijn gezicht en het einde van zijn carrière als politicus. Op dezelfde manier blijft in *Zomerhuis met zwembad* de Franse monteur die Julia verkracht heeft ongestraft. Over Marc, die ook dader is, weten we niet zeker of hij gestraft zal worden door het Medisch Tuchtcollege. Evenzo, het zal Ralph zijn die onrechtvaardig met zijn leven zal betalen en die het slachtoffer is geworden van deze onaangename gebeurtenis.

2.4 Losse einden

Als we in de inleiding aan dit hoofdstuk hebben gezien, blijkt aan het einde van *Zomerhuis met zwembad* dat enkele gebeurtenissen in het ongewisse blijven. De lezer blijft met enkele vragen te kampen die nooit een antwoord zullen krijgen. In het slot heeft Koch blijkbaar alle verhaallijnen van de plot niet helemaal aan elkaar getrokken. Kan dit beschouwd worden als een fout van Koch in zijn poging de lezer altijd op het verkeerde been te zetten? Jeroen Vullings benoemt in de laatste alinea’s van zijn recensie het boek als ‘razend spannend, zorgvuldig geschreven, verrassend, hilarisch, vangt deze tijd.’⁶² Maar hij is duidelijk niet tevreden met het slot en schrijft hierover: ‘Alleen het slot is wat afgeraffeld: zoveel eindjes haastig aan elkaar gebreid, dat het geforceerd aandoet.’⁶³ In het slot heeft Koch inderdaad niet alle verhaallijnen van de

⁵⁸ *Ibid.*, p. 7.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 56.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 57

⁶¹ Fortuin, A., ‘K2: Het duel’. In: *NRC Handelsblad* 28 januari 2011.

⁶² Vullings, 27 januari 2011.

⁶³ *Ibid.*

plot aan elkaar getrokken. Kan dit beschouwd worden als een fout van de schrijver in zijn poging de lezer altijd op het verkeerde been te zetten?

In de laatste twee hoofdstukken van *Zomerhuis met zwembad* lezen we dat de Schlossers met de herfstvakantie in Los Angeles zijn, en dat ze in het huis bij de zee van regisseur Stanley logeren. Vlak voor de dood van Ralph, in hoofdstuk 46, begint Marc erachter te komen dat Julia's verkrachter de kleine monteur is. Hij kijkt naar de foto's die Lisa opgenomen heeft tijdens de vakanties. Daarop ziet hij Julia lachend met de monteur. Hier herkent hij de kleine man en herinnert hij zich dat hij hem op die bewuste avond ook bij het toilet van de strandtent was tegengekomen.

'Ik herinnerde me de tatoeage op zijn bezwete arm. Op zijn andere arm had hij een wondje gehad. Drie rode streepjes... Op het terras had zijn lelijke vriendin zitten huilen. (...) Misschien had zij het wondje op zijn arm gezien. En had zij, omdat ze tenslotte zelf een vrouw was, het onmiddellijk herkend als een verwonding die alleen maar door de nagels van een vrouw konden zijn toegebracht.'⁶⁴

Een vermoeden dat bevestigd wordt op de dag van Ralphs dood met de dodelijke cocktail. Ralph besluit Marc te vertellen wat hij van Alex, Ralphs zoon, heeft gehoord over die bewuste nacht. Julia had met de monteur een afspraak gemaakt.

'(...) op die bewuste nacht van het midzomerfeest hadden ze bij die andere strandtent afgesproken. Alex heeft nog geprobeerd haar ervan af te brengen, die vertrouwde het niet. (...) Ze had tegen Alex gezegd dat ze hem nog te veel een baby vond, daz ze meer op echte mannen viel.'⁶⁵

Het slot van *Zomerhuis met zwembad* concentreert zich grotendeels op de nieuwe Julia en het overwinnen van haar trauma. Ze is nu een volwassen vrouw geworden en is weer bereid haar vormalige relatie met haar vader te hervatten. Recensent Arjan Peters beschouwt de keuze van Koch de roman zo te sluiten als zwak en oppervlakkig. Hierover schrijft hij: 'Daarom is het happy end van vader Marc die naar zijn al bijna

⁶⁴ Koch, 2011, p. 348.

⁶⁵ *Ibid.*, p. 360.

grote dochter Julia kijkt, ook niet meer dan een kortstondige sensatie van geluk. Een duurzamer ontsnapping heeft Koch ook in dit boek nog niet gevonden.’⁶⁶

Maar verder? Wat zal er met Marc gebeuren? We lezen dat het Medisch Tuchtcollege Marcs uitspraak heeft verschoven na de herfstvakantie. Dit komen we te weten door een telefoontje van Marc aan de secretaresse.

“Dokter Schlosser,” zei ze. “Ja, hier heb ik het. U staat met een rood pijltje in mijn computer. Dat betekent dat uw zaak met voorrang wordt behandeld. Maar de uitspraak is dan toch pas in de week na de herfstvakantie. U krijgt uiterlijk aan het eind van die week bericht.”⁶⁷

Wat met Marcs toekomst als huisarts zal gebeuren, wordt niet belicht. Het boek sluit zich af tijdens de herfstvakantie. We weten niet wat de uitspraak van het Medisch Tuchtcollege zal zijn en over Marcs carrière.

Recensent Rob Schouten schrijft in *Trouw*: ‘Meer dan in 'Het diner' permitteert hij [Koch] zich losse eindjes, bijvoorbeeld als Marc en zijn medebestuurder voor de lol een arme campinghouder die ze van dierenmishandeling verdenken, van de weg rijden.’⁶⁸ Dit is een ander stukje van de puzzel dat in het slot van *Zomerhuis met zwembad* niet op zijn plek wordt teruggebracht. Het gaat over de campinghouder in Frankrijk waar de Schlossers één dag hebben gecampeerd, voordat ze bij de Meiers gingen logeren. Hier en daar tijdens het verhaal vertelt Marc over die man, een Nederlander, over zijn camping, de kleine boerderij en de dieren, waaronder een ezel en een lama die erg ziek waren.

Na de eerste ontmoeting van Marc met de zieke dieren zegt hij boos tegen Caroline: ‘Je zou eigenlijk de gezondheidsinspectie bij die klootzak langs moeten sturen. Dan kan hij de tent binnen een dag sluiten. Maar dan worden die dieren waarschijnlijk afgemaakt.’⁶⁹ Een paar dagen later, als Lisa een gevallen vogeltje vindt en ze het samen met haar vader naar de dierentuin brengt, vraagt Marc aan de oppasser of ze ook nog andere dieren zoals lama’s verwelkomen, die in slechte toestanden leven.

⁶⁶ Peters, 29 januari 2011.

⁶⁷ Koch 2011, p. 377.

⁶⁸ Schouten, 29 januari 2011.

⁶⁹ Koch, 2011, p. 105.

Hij vraagt hem naar een telefoonnummer om in zo'n geval te kunnen bellen.⁷⁰ Het wordt niet duidelijk gemaakt of Marc dat nummer ooit daadwerkelijk heeft gebruikt.

Verder, op de avond van het midzomerfeest gebeurt er iets met die groene-campinghouder. Marc rijdt met zijn auto samen met Stanley naar het strand. Iemand verschijnt met zijn auto uit het niets met zijn lichten niet aan. Stanley, die zich een jachtfilm verbeeldt en die teveel heeft gedronken, besluit hem achterna te jagen om hem te schrikken. Marc komt meteen achter wie die man in de auto is, als ze hem naderen en hij hem beter kan zien: 'Maar ik had hem wel onmiddellijk herkend als de groene-campinghouder die weigerde om fatsoenlijk voor zijn boerderijdieren te zorgen.'⁷¹

De dag erna vertelt Stanley aan Marc dat hij de auto van die man nog op de weg op dezelfde plek had zien staan, toen hij op die bewuste avond richting het zomerhuis van de Meiers terugliep.

“Ik heb het portier geprobeerd,” vervolgde hij, bijna op fluisterton. “Het was open. En ook het portierampje was helemaal omlaag gedraaid. Dat is toch raar? Ik bedoel, wie laat er zijn auto nou zo achter? Ik heb nog goed gekeken, maar het zag er helemaal niet naar uit dat hij vastzat of zo. Hij had volgens mij gewoon weg kunnen rijden...”⁷²

Wat er met deze man is gebeurd wordt ook later niet duidelijk gemaakt. Hij lijkt spoorloos verdwenen. Koch legt verder in het slot ook niet uit wat de campinghouder op die avond heeft meegemaakt.

Uit deze drie gebeurtenissen over de campinghouder kunnen we misschien vermoeden dat Marc aangifte tegen die man heeft gedaan om de dieren te redden. De ezel is waarschijnlijk naar de dierentuin gebracht en waarschijnlijk is de lama aan zijn zwakke conditie overleden. Het verdwijnen van de campinghouder blijft een groot raadsel. Waarom zou hij zo moeten wegrennen en na het ongeluk zijn auto daar laten staan? Heeft hij zelfmoord gepleegd, of is hij per ongeluk op dat steile padje naar beneden gegleden en overleden?

Verder lezen we dat Marc de eerste echte intieme ontmoeting met Judith heeft gehad tijdens de zomervakantie in het zomerhuis van de Meiers. Zoals we in paragraaf

⁷⁰ *Ibid.*, p. 171 en 172.

⁷¹ *Ibid.*, p. 210.

⁷² *Ibid.*, p. 268.

2.3 (citaat nummer 52) hebben gezien, heeft hij Judith in de keuken gekust. Op dat moment vermoedt Marc dat iemand hen heeft gezien omdat hij een schaduw achter de deur zag. Judith had de keukendeur op een kier gezet, maar later stond hij op een grotere kier, zegt hij.

‘Op datzelfde ogenblik zag ik iets bewegen achter de kier. Een schaduw op de vloer, meer was het niet. Er was geen geluid. [...] Ik staaarde naar de deur. Misschien had ik het me verbeeld. Maar toen bewoog de schaduw opnieuw. Er was geen vergissing mogelijk. Er stond iemand achter de deur.’⁷³

Maar wie stond achter de deur? Wie heeft hen gezien? Terwijl Judith denkt dat het haar moeder Vera was, moet Marc aan Julia denken. Koch gaat in het boek verder niet meer terug op deze passage, dus we weten niet wie Marc en Judith heeft betraapt.

De vragen die ik hier opgeroepen heb, blijken geen antwoord te kunnen krijgen. Vullings schrijft in zijn recensie nog iets dat heel goed past bij dit onderwerp: ‘Omdat we zo veel niet weten, is elke scène cruciaal en telt elk woord dubbel en dwars: als aanwijzing, orakel of voorteken.’⁷⁴ De lezer moet heel aandachtig het hele boek lezen en op elk detail letten om de feiten te reconstrueren. Iedere gebeurtenis kan een innerlijke en verborgen betekenis met zich dragen. Maar toch blijven deze gebeurtenissen zonder uitleg.

2.5 Conclusie

Aan de hand van de literaire kritiek die n.a.v. van de publicatie van de roman is verschenen, hebben we in dit tweede hoofdstuk een analyse van de thematiek en de hoofdpersoon van *Zomerhuis met zwembad* gemaakt. In deze paragraaf beantwoord ik mijn onderzoeksvragen en breng ik de resultaten van mijn onderzoek in kaart.

Herman Koch is een goede schrijver die heel goed spannende en satirische situaties weet te scheppen. De plot van *Zomerhuis met zwembad* is spannend, interessant, en Koch weet even goed als in *Het diner* de lezer in zijn greep te houden. De cynische natuur van huisarts Marc die over zijn patiënten en zijn afgunst jegens de theaterwereld vertelt, heeft veel lovende kritiek gekregen. Daarom wordt dit boek door

⁷³ *Ibid.*, p. 180.

⁷⁴ Vullings, 27 januari 2011.

een groep recensenten als meer literair en geslaagder dan *Het diner* beschouwd, zoals we in paragraaf 2.2 hebben gezien.

Echter, dit boek heeft bij nadere analyse zwakke punten vertoond. In paragraaf 2.3 hebben we *Zomerhuis met zwembad* naast *Het diner* gezet. Uit een vergelijking van de twee boeken blijkt dat er overeenkomsten qua thematiek en karakters zijn. In beide boeken treffen we een gezin met kinderen aan, van wie de ouders met een moreel dilemma geconfronteerd worden. Ouderlijke zorg en verantwoordelijkheid voor hun tienerkinderen zijn leidmotief in beide romans.

Bovendien hebben we een analyse van de hoofdfiguren Marc (*Zomerhuis met zwembad*) en Paul (*Het diner*) gemaakt. Deze vertonen punten van overeenkomst. Ten eerste zijn de ik-vertellers van de romans beide man en vader met tienerkinderen. Hoewel Paul een stoornis heeft, waardoor hij een onbetrouwbare verteller is, lijkt de gezonde Marc ook niet zo betrouwbaar te zijn als verteller. De hekel die Paul heeft aan zijn broer Serge, staat niet zo ver af van de hekel die Marc heeft aan Ralph. Paul maakt zijn broer altijd belachelijk en beschouwt hem als een kwakzalver en hypocriet. Marc beschrijft Ralph als een viezerik en een rokkenjager. Hij is jaloers op hem, vanwege zijn zoons en heeft een geheime relatie met zijn vrouw Judith. Evenzo, fantaseert Marc eerst over Ralphs dood, en daarna wordt hij de dader door misbruik te maken van zijn beroep. Alweer triomfeert in *Zomerhuis met zwembad* evenals in *Het diner* het instinct over de moraal. De daders blijven ongestraft en de slachtoffers zijn altijd onschuldig. We hebben bovendien ook gezien dat Marc de medische wereld, vooral die van de huisarts en zijn patiënten, en de theaterwereld belachelijk maakt, terwijl Paul de chique restaurantwereld op de hak neemt.

Verder hebben we in paragraaf 2.4 de losse eindjes in *Zomerhuis met zwembad* onder de loep genomen. Het boek sluit af met de herfstvakantie van de Schlossers in Los Angeles en met de nieuwe carrière van Julia als model. Julia heeft haar trauma overwonnen en Marc is daar blij om. Maar uit mijn analyse blijkt dat enkele gebeurtenissen in de plot blijven hangen: het slot is afgeraffeld. We komen niet te weten wat er bijvoorbeeld verder zal gebeuren met Marc en met zijn carrière. Bovendien hebben we gezien dat de Nederlandse campinghouder ook een bijzondere rol in het verhaal speelt. Na de auto-incident met hem, vertelt Stanley aan Marc dat hij zijn auto nog langs de weg heeft zien staan. De man lijkt verdwenen te zijn. We komen ook te weten dat de zieke ezel die bij zijn boerderij op de camping was, nu in de dierentuin zit. Wat is er met hem gebeurd? Bovendien lezen we dat Marc en Judith door iemand in het

zomerhuis betraapt werden bij het zoenen. Marc denkt dat het een van zijn dochters moet zijn geweest, terwijl Judith denkt aan haar moeder Vera. Een vermoeden waarop niet meer wordt teruggekomen.

Kortom, het blijkt uit deze analyse dat *Zomerhuis met zwembad* erg dicht staat bij *Het diner*. Er zijn veel overeenkomsten qua thematiek en karakters tussen de twee boeken, die het boek naar mijn mening helaas niet even origineel maken. Koch had in het slot alle verhaallijnen beter kunnen trekken. Zonder meer is *Zomerhuis met zwembad* een spannend, grappig, satirisch en goed geschreven boek. Toch heeft het hier en daar zwakke punten die mijns inziens enige afbreuk doen aan het boek in vergelijking met *Het diner*.

Hoofdstuk 3

Geachte heer M.

3.1 Inleiding

Drie jaar na de publicatie van *Zomerhuis met zwembad* verschijnt in mei 2014 de laatste langverwachte roman van Herman Koch *Geachte heer M.* Het boek werd ook voor de NS Publiekprijs genomineerd. Koch laat zien dat hij zijn humor en vaart heeft bewaard, maar biedt zijn lezers iets nieuws aan: structureel wijkt *Geachte heer M.* af van *Het diner* en *Zomerhuis met zwembad*. Het perspectief wordt meervoudig en meerdere verhaallijnen kruisen elkaar.

Het boek heeft veel lof gekregen; het is spannend, humoristisch en vermakelijk. Het is een metaroman die het schrijverschap onderzoekt. Maar meer dan in *Het diner* en *Zomerhuis met zwembad* wijzen steeds meer recensenten aan dat het boek veel losse eindjes vertoont en dat het hierom minder geslaagd is: het valt hun tegen.

Jeroen Vullings schrijft in zijn recensie in *Vrij Nederland* dat het boek te veel losse eindjes vertoont, en dat net als in *Zomerhuis met zwembad* ook in deze nieuwe roman veel in het ongewisse blijft. Een andere recensent Thomas de Veen noemt in zijn recensie in *NRC Handelsblad* het boek een ‘antithriller’⁷⁵. Omdat het als een thriller opent, waar de ik-verteller Herman dreigende brieven aan M. schrijft, beschouwen meerdere recensenten het eerste gedeelte van het boek als zeer geslaagd, maar enkelen zoals Hoogendoorn maken de rest van het boek af vanwege de losse eindjes. Hij schrijft: ‘Zeker het eerste deel van de roman is op thrillerachtige wijze, met veel voortekenen en subtiele signalen, en met vaart geschreven. Halverwege de roman raakt Koch de draad helaas kwijt. *Geachte heer M.* wordt een ratjetoe met veel losse eindjes.’⁷⁶ In paragraaf 3.2 neem ik deze recensies onder de loep. Ik onderzoek aan de hand van passages uit het boek de losse eindjes in de roman.

Verder werd Koch voor het inzetten van de ruzie tussen schrijvers M. en N. flink bekritiseerd. Vullings beweert dat door het gevecht tussen M. en N. de roman ‘uit balans raakt’⁷⁷; de ruzie tussen de twee schrijvers om M.’s boeken over de oorlog, zijn foute vader en zijn moeder lijkt voor Vullings geen overtuigende plaats te hebben. Van

⁷⁵ Veen, de, T., ‘Pas op, laat u zich er niet inluizen’. In: *NRC Handelsblad* 9 mei 2014.

⁷⁶ Hoogendoorn, M., ‘Herman Koch laat M. zwalken’. In: *Nederlands Dagblad* 16 mei 2014.

⁷⁷ Vullings, J., ‘De mythe van het schrijverschap’. In: *Vrij Nederland* 10 mei 2014.

dezelfde mening is Maurice Hoogendoorn, die het een ongeloofwaardige scène noemt. Beide denken dat Koch hiermee zijn roman verpest heeft. In paragraaf 3.3 onderzoek ik of deze recensenten te kritisch wegens Koch zijn geweest, en of dit gevecht echt als schadelijk voor de roman beschouwd kan worden.

Terwijl Koch in zowel *Het diner* als in *Zomerhuis met zwembad* het vertelperspectief van een ik-verteller heeft aangehouden, heeft hij in *Geachte heer M.* voor een meervoudig perspectief gekozen. Herman is de enige ik-verteller; voor de rest van de karakters heeft Koch voor een perspectiefwisseling met een alwetende verteller gekozen, waarmee de lezer het verhaal uit meerdere gezichtspunten krijgt te horen. Hier is veel kritiek op gekomen: enkele recensenten beweren dat het verhaal minder interessant wordt als we eenmaal weten wat er gebeurd is tussen Landzaat en Herman op de ochtend van Landzaats vermissing. Vooral Vullings betoogt dat de spanning van het boek vermindert door hetzelfde verhaal vanuit meerdere perspectieven te lezen. Wat in het slot wordt bekendgemaakt is volgens hem voor een onbeduidend personage als Landzaat niet meer boeiend. Andere recensenten zoals Arjan Peters duiden aan dat het gedeelte over de tieners (in retrospectief verteld) te lang en weinig boeiend is. Hiermee wordt huns inziens het verband met schrijver M. kwijtgeraakt. Ook het slot van het boek met de comateuse toestand van M. en het onophoudelijk springen tussen heden en verleden heeft veel vraagtekens gekregen. In hoofdstuk 3.4 neem ik deze situaties onder de loep en onderzoek ik of deze door de recensenten aangewezen zwakheden als zodanig kunnen worden beschouwd.

Het belangrijkste doel van dit hoofdstuk is de zwakheden en slordigheden in *Geachte heer M.* te onderzoeken en na te gaan in hoeverre deze Kochs vakmanschap als schrijver verzwakken.

3.2 Losse feiten

In vergelijking met de andere twee succesvolle romans van Koch die ook onderwerp van deze scriptie zijn, duiden steeds meer recensenten in hun recensies over *Geachte heer M.* aan dat het boek losse eindjes heeft. De meerderheid van de recensenten wijst het boek af vanwege de losse eindjes, maar uit het lezen van alle recensies blijkt dat niet iedere criticus in het specifiek een voorbeeld van losse eindjes in zijn/haar recensie aankaart.

Zoals we in de inleiding van dit hoofdstuk hebben gezien, vinden recensenten als Vullings, De Veen en Hoogendoorn dat de nieuwe roman van Koch losse eindjes bevat: ‘Knoopt hij alle lijntjes uiteindelijk aan elkaar? Niet echt,’⁷⁸ schrijft De Veen. Bij een nadere lezing van de roman heb ik geconstateerd dat er kleine details zijn die onverklaard blijven. Deze kunnen mijns inziens eerder dan losse eindjes als losse feiten in de plot beschouwd worden.

Tijdens het lezen van *Geachte heer M.* zijn meerdere vragen naar boven gekomen, waaronder: Waarom is Hermans toon in het eerste deel ‘Lerarensterfte’ zo dreigend, terwijl hij uiteindelijk in de laatste delen beleefd met M. over *Afrekening* wil praten? Waarom volgt hij M.’s vrouw Ana die met vakantie met haar dochter is gegaan, en waarom wil hij weten waar hun vakantiehuisje ligt? Bovendien, wanneer zegt Herman aan M. dat hij diè Herman is? Herkent M. Herman niet op de klassenfoto? Deze en nog andere vragen probeer ik in deze paragraaf aan de hand van geselecteerde passages uit het boek te beantwoorden.

Recensent Thomas de Veen schrijft nog in zijn recensie in *NRC Handelsblad* dat de nieuwe roman van Koch eerder dan een thriller, een ‘antithriller’ is⁷⁹. Het boek begint op een gevaarlijke en dreigende toon van de ik-figuur, Herman, die brieven aan M. schrijft. Het eerste deel van het boek leest men als een thriller. Herman treedt als een stalker op, die de hele dag zijn bovenbuurman, een beroemde schrijver en zijn jongere vrouw, zit te begluren.

Als M.’s vrouw op vakantie met haar dochttertje gaat, blijft M. alleen thuis. Hier zegt Herman op benauwende toon dat hij bepaalde plannen met hem heeft, en laat denken dat hij de zoveelste Kochiaans gekke ik-verteller is:

‘Hoe lang blijft ze weg? Een week? Twee weken? Het doet er niet zoveel toe. U bent alleen, dat is het voornaamste. Een week moet genoeg zijn.

Ja, ik heb bepaalde plannen met u, meneer M. U denkt misschien dat u alleen bent, maar vanaf vandaag ben ik er ook. In zekere zin ben ik er natuurlijk altijd al geweest, maar nu ben ik er echt. Ik ben er, en ik ga voorlopig niet meer weg.

Ik wens u een goede nacht – uw eerste nacht alleen. Ik doe nu de lichten uit, maar ik blijf bij u.’⁸⁰

⁷⁸ Veen, de, 9 mei 2014.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Koch, H., *Geachte heer M.*, Amsterdam: Anthos, 2014, p 14.

Hermans toon (de toon van de verteller Herman) lijkt iets ernstigs te willen aankondigen. Wat voor plannen heeft hij? Waarvoor zou een week genoeg zijn? Het is duidelijk dat Herman geen groot sympathie voelt voor die ‘oud(e) èn verouderd(e)’⁸¹ heer M. Hij lijkt alle redenen te hebben om haat voor deze schrijver te voelen en hem iets te willen aandoen: M. had dertig jaar eerder een boek *Afrekening* geschreven, waarin hij de schuld op de moord/verdwijning van de leraar Landzaat op Herman had laten vallen.

Uit de manier waarop Herman M.’s erg jonge vrouw beschrijft, laat hij aanvankelijk denken dat hij verliefd op haar is, en dat hij M. uit de weg zou willen ruimen om haar te kunnen hebben. Koch heeft hier de lezer opnieuw op het verkeerde been gezet:

‘Vanochtend was het verschil in leeftijd tussen uw en uw vrouw alleen in lichtjaren uit te drukken. In haar bijzin doet u me soms denken aan een donkere, gebarsten reproductie van een zeventiende eeuws schilderij naast een zonovergoten ansichtkaart. Ik keek echter vooral naar uw vrouw. En ik zag opnieuw hoe mooi ze was.’⁸²

Op een ochtend besluit Herman de poststukken uit handen van de postbode te nemen en te verdelen. Tussen die poststukken is er ook de ansichtkaart van M.’s vrouw voor haar man; hij kijkt naar de afbeelding op de ansichtkaart. ‘Dat was ook de werkelijke reden dat ik mijn hoofd schudde. Dat ik glimlachte. Ik glimlachte omdat ik nu wist waar zij was. En ik schudde mijn hoofd omdat ik dat natuurlijk ook al eerder zelf had kunnen bedenken.’⁸³ De dag erna rijdt Herman als een detective naar de stad H. in Zeeland, waar M.’s vrouw op vakantie is. Hij zegt dat hij al een plan heeft om het huis van M. te vinden. Waarom wil hij weten waar het vakantiehuisje van M. zich bevindt? Als hij in de markt van de stad aankomt, ziet hij Ana met haar dochttertje op een tarrasje en met een smoesje gaat hij bij hen zitten praten en kennis te maken. Uiteindelijk biedt Herman Ana aan om ze vanwege het onweer naar huis met zijn auto te brengen. Vullings schrijft: ‘Als Herman ook nog de in Zeeland vakantievierende vrouw en dochter van M. opspoort en tijdens een dreigend onweer in zijn auto krijgt, verwacht je iets ergs. Met die cliffhanger eindigt dat hoofdstuk.’⁸⁴ Als Herman haar met de boodschappentas helpt en ze eenmaal binnen zijn, weet Herman dat hij wegmoet. Maar hij blijft daar zonder

⁸¹ *Ibid.*, p. 11.

⁸² *Ibid.*, p. 13.

⁸³ *Ibid.*, p. 58.

⁸⁴ Vullings, 10 mei 2014.

reden staan. Zo eindigt het eerste deel van *Geachte heer M.* We krijgen niet meer te lezen wat er gebeurt in het vakantiehuis van M. en wat Herman met het opsporen van het huis wilde bereiken. Het enige dat we later zullen lezen is dat M. hem achteraf zal bedanken voor de lift aan zijn vrouw; hier denkt Herman: ‘(...) ieder ander zou in elk geval nooit *met dezelfde redenen* hebben gedaan wat ik heb gedaan.’⁸⁵ Welke reden had hij? Vanwege de situatie kunnen we vermoeden dat hij het gezin van M. wilde naderen om een kans voor een interview met schrijver M. te krijgen, maar het blijft een raadsel waarom Hermans toon zo dreigend moest zijn. Was de reis naar H. noodzakelijk? Mijn inziens doet Koch het om de spanning van het boek te verhogen. Herman gedraagt zich in het eerste gedeelte van de roman als een psychisch gestoorde man, die M. en zijn vrouw iets ergs aan wil doen.

Net als we in het eerste en in het tweede hoofdstuk van deze scriptie hebben gezien, zijn de ik-figuren van *Het diner* en *Zomerhuis met zwembad* aan het begin van de roman beschaafde en welgemanierde mannen die zich later als hufters zullen onthullen. Mijns inziens weet Koch goed dat zijn publiek de zoveelste gestoorde ik-verteller verwacht als hij de eerste pagina's van *Geachte heer M.* begint te lezen. Men begint inderdaad het boek als een thriller te lezen, waarin Herman een gekke ik-figuur blijkt. Maar het duurt niet zo lang. Als het publiek eenmaal overtuigd is van de gewone Kochiaanse thriller, verandert Koch ineens de kaarten op tafel. Hier komt Koch dus met een ander trucje, waarmee hij de lezer verwart en hem/haar weer op het verkeerde been zet, om de spanning van het boek hoog te houden. Recensent de Veen herkent dit ook in zijn recensie: ‘*Geachte heer M.* drijft op die herkenning, maar speelt met de verwachtingen die ingeslagen verhaallijnen en psychologische achtergronden scheppen. Als je eenmaal op een gedachtespoor zit, vergt het veel om daar weer vanaf te komen, weet Koch.’⁸⁶

Verder lezen we in het derde deel van het boek voor een groot gedeelte over de jonge Herman, zijn tienerjaren met zijn klasgenoten en vrienden, de vakanties in Zeeland en de feestjes. Maar meer over de volwassen Herman blijft in het ongewisse. Wat doet hij in zijn leven? We weten enkel dat hij nieuw materiaal over het boek *Afrekening* aan M. wil aanbrengen. Bovendien weten we ook niet eens hoe het verhoor van de twee leerlingen met de politie is gegaan. We lezen over een verhoor van Laura

⁸⁵ Koch, 2014, p. 282.

⁸⁶ Veen, de, 9 mei 2014.

dat na Landzaats verdwijning plaatsvond, door twee rechercheurs die haar vragen over Herman stelden: welke indruk had ze van Herman gekregen toen hij thuis was teruggelopen met het nieuws dat hij Landzaat kwijt was? Ze had naar hem geluisterd zonder vragen te stellen. ‘Wat was precies een schuldige of schuldbewuste indruk? Dat hij niet in de war leek? Niet echt aangeslagen?’⁸⁷, had ze zich toen afgevraagd. Het hoofdstuk 20 eindigt met het verhoor van Laura dat onderbroken wordt door haar moeder: “‘Het is een vermoeiende dag geweest voor Laura, (...). Misschien heeft zij voor vandaag genoeg vragen beantwoord.’”⁸⁸ Verder in het boek lezen we niet meer over een volgend verhoor van Laura noch Herman. We lezen enkel dat de politie wegens gebrek aan bewijs Herman en Laura in vrijheid had gesteld.⁸⁹

Een ander detail dat ongewis blijft in het verhaal is: wanneer zegt Herman aan M. dat hij diè Herman is? Tijdens het interview van Herman bij M. thuis, weet M. het nog niet. Herman liegt dat hij een interview voor een serie over schrijvers moet doen. Bovendien, als Herman hem naar de klassenfoto vraagt, antwoordt M. verrast: ‘U kent de foto?’⁹⁰ Herman beantwoordt dat die foto makkelijk op het internet te vinden is. Hoe kan het zijn dat M. Herman op de foto niet herkent?

Verder begeleidt Herman M. naar huis na het boekenbal en de ruzie tussen M. en N. Bij de deur zegt de verwonde en misselijk M. tegen hem: ‘*Wat ik me altijd ben blijven afvragen is hoe die leraar, die Landzaat, hoe die erachter was gekomen dat jullie in dat huisje zaten in de kerstvakantie.*’⁹¹ Uit deze woorden kunnen we constateren dat M. nu weet wie Herman is. Maar wanneer heeft Herman hem verteld wie hij is? M. beweert vanuit zijn kant dat hij ook nieuw materiaal voor Herman heeft: zijn eigen versie van Landzaats vermissing. M. vertelt dat Landzaat op die bewuste ochtend richting Parijs was gevlucht. Daar zou hij een tijdje onder een brug geslapen hebben, en had het juiste moment gewacht waarop hij naar Nederland zou mogen terugkomen met een bedachte amnesie. Hij zou een brief aan M. hebben gestuurd waarop stond dat hij nog levend in Parijs was. M. zou vervolgens naar Parijs gegaan zijn om hem te zien. Landzaat zou M. over de feiten ingelicht hebben, maar hij zou aan M. gevraagd hebben om de waarheid te verzwijgen. Omdat M. Landzaats terugkeer naar

⁸⁷ Koch 2014, p. 162.

⁸⁸ *Ibid.*, p. 166.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 421.

⁹⁰ *Ibid.*, p. 292.

⁹¹ *Ibid.*, p. 374.

Nederland als een ramp voor zijn boek zou hebben gezien, vertelt hij aan Herman dat hij Landzaat heeft vermoord door hem in de Seine te duwen. Waarom moest Landzaat de waarheid aan een schrijver als M. willen vertellen en dan eisen dat die schrijver het vervolgens niet door zou vertellen?

3.3 Een schadelijk gevecht?

We lezen in het voorlaatste gedeelte van *Geachte heer M.* dat schrijvers M. en N. tijdens het boekenbal ruzie maken over hun schrijverschap, zo heftig dat ze elkaar in de haren vliegen. N. heeft M. de hele avond geprovoceerd met zijn arrogante houding. De discussie wordt gevaarlijk als M. zegt dat N.'s boek *Psalmentuin* een slecht boek is. N. beledigt M. aan de andere kant over zijn uiterst vervelende boeken over de oorlog en zijn foute vader, en over het interview met Marie Claire Bruinzeel die over M.'s moeder had geschreven:

“En *De psalmentuin* is een gemakzuchtig kutboek, zegt M. (...). Maar ik denk dat ik dat jou niet hoeft te vertellen. Ik denk dat je dat zelf ook wel weet.”

“En dat zegt de schrijver die jaar in jaar uit weer een boekje over de oorlog het licht laat zien? We zijn allemaal allang in slaap gevallen, M. Jij bent denk ik de enige die het niet in de gaten heeft. Waarom schrijf je niet eens keer over iets anders? Over je moeder bijvoorbeeld. In dat interview zit je drie pagina's lang te jammeren over je lieve moedertje, maar in al die uitgemolken oorlogsboeken van je hebben we daar nog nooit iets over mogen lezen.”⁹²

Daarna volgt het bloedig gevecht, waar M. een hersenschudding krijgt en in de volgende dagen vaak het bewustzijn verliest, totdat hij overlijdt. Vullings beschouwt deze gebeurtenissen als schadelijk voor de roman.

‘Dat stuk slaat de roman uit het lood. Zeker als 'Mulisch' (M.) en 'Cees Nooteboom' (N.) met elkaar gaan vechten. De reden waarom overtuigt niet. De oudjes matten vooral omdat Herman Koch iets af te rekenen heeft, lijkt 't nu. Onbegrijpelijk. Koch heeft internationaal meer bereikt dan veel vaderlandse collega's en juist hij keert naar de

⁹² *Ibid.*, p. 341

grachtengordel voor een kleine ravage, die zijn roman schaadt. Na het Boekenbal wordt de roman grofmazig afgedicht.’⁹³

Recensent Hoogendoorn sluit bij Vullings aan. Hij vindt ook dat de roman hiermee punten heeft verloren: ‘Hoe dan ook, het is een ongeloofwaardige scène die vanuit het niets komt. Koch is in *Geachte heer M.* regelmatig op dreef. Hij schrijft met vaart, met humor, met spanning. Scherp ook. Maar als geheel komt deze roman tekort.’⁹⁴

Koch heeft meerdere keren aangekondigd dat M. en N. niet echt gemodelleerd zijn op de Nederlandse schrijvers Mulisch en Nootboom. Het gaat niet over specifieke schrijvers van de Nederlandse literatuur, maar over types schrijvers die we in de literaire wereld kunnen treffen. Ana, M.’s vrouw, verzint bijvoorbeeld de koorts van haar dochter om niet naar het boekenbal te gaan.⁹⁵ In het volgende hoofdstuk lezen we dat ze een hekel heeft aan die wereld en aan die arrogante schrijvers die men bij een boekenbal tegen het lijf kan lopen: ‘Zet honderd schrijvers in één ruimte bij elkaar voor een feest en je krijgt iets heel anders – een feest wordt het in elk geval nooit.’⁹⁶

In een interview met *Hebban* waarschuwt Koch dat hij met deze scène niets af te rekenen heeft met de schrijverswereld, zoals een paar recensenten hebben geschreven: ‘Zowel in de Herman uit het boek als in schrijver M. zit veel van mezelf. Ik denk dat er in M. zelfs meer van mezelf zit dan van Mulisch, dat laatste is iets waar sommige lezers/critici zich op dood staren, zonder te begrijpen dat het hier geen parodie of satire betreft, laat staan een afrekening.’⁹⁷

Door gebruik van het meervoudige perspectief te maken, laat Koch zijn karakters meerdere keren betogen dat de werkelijkheid toeval is, terwijl fictie om ordening en compactheid vraagt.⁹⁸ Om deze reden zegt Herman bijvoorbeeld dat M. een jaar eerder boven hem was gaan wonen: ‘In een roman was dit onmogelijk geweest. (...) In een roman zou dit ronduit ongeloofwaardig zijn. Te veel toeval. Toeval ondermijnt

⁹³ Vullings, 10 mei 2014.

⁹⁴ Hoogendoorn, 16 mei 2014.

⁹⁵ Koch 2014, p 310.

⁹⁶ *Ibid.*, p. 313.

⁹⁷ Joosse, M., Interview: ‘Herman Koch: ‘M is parodie noch satire, laat staan afrekening’, 27 mei 2014, laatst geraadpleegd op 25 september 2015 op <<http://www.hebban.nl/artikelen/herman-koch-m-is-parodie-noch-satire-laat-staan-afrekening>>.

⁹⁸ Koch 2014, p. 306.

de geloofwaardigheid van een verhaal.’⁹⁹ De twee schrijvers vechten omdat ze elkaar allang niet meer zien zitten, dat kan gebeuren.

Mijns inziens schaadt deze scène het boek niet echt. Koch maakt gebruik van het gevecht om M.’s dood aan te kondigen en om het boek af te sluiten met een betoog over het niets na de dood: ‘Zijn opluchting is dan ook groot wanneer hij ziet dat er geen poort is, geen licht – geen schoolplein dat hij moet oversteken naar zijn achter het hek wachtende vader en moeder. Er is niets.’¹⁰⁰

3.4 De ingewikkelde structuur van *Geachte heer M.*

Zoals we in de voormalige paragrafen hebben gezien, heeft *Geachte heer M.* een complexe structuur: een meervoudig vertelperspectief en meerdere verhaallijnen en verhaaltijden. De volwassen Herman is de enige die het verhaal in de ik-persoon vertelt, terwijl we de gezichtspunten van de andere karakters in de vorm van de alwetende verteller lezen. Kochs bedoeling is een grotere kennis van de feiten aan de lezer te geven. We kunnen zien dat de ene verhaallijn de laatste tijd van het leven van de oude schrijver M. volgt, terwijl de andere verhaallijn zich in het verleden afspeelt en op de jeugdtijd van Herman en zijn schoolvrienden en Landzaats verdwijningszaak terugblijkt. Het boek is in 5 delen verdeeld. Elk deel concentreert op een verhaallijn, behalve het laatste gedeelte, het slot van het boek, waar de twee verhaallijnen elkaar kruisen. Het derde en het laatste deel van het boek neem ik vooral in deze paragraaf onder de loep.

We hebben in paragraaf 3.2 gezien dat het eerste gedeelte ‘Lerarensterfte’ meestal over de volwassen Herman gaat, die dreigende brieven aan M. schrijft, en het is een begin van de terugblikkende verhaallijn over de jonge Herman. Het tweede deel van het boek ‘Waarom schrijft u?’ concentreert zich volledig op M. Hier kunnen we in meer dan 50 bladzijden over M.’s schrijverschap, zijn gewoontes, zijn ouders, het interview met Marie Claude Bruinzeel, de presentaties van zijn boeken en zijn vergetelheid als oude schrijver lezen. Daarna begint het derde deel ‘Leven voor de dood’ dat zich in meer dan 100 bladzijden geheel in het verleden afspeelt. Protagonisten zijn hier de tieners Herman, Laura en hun schoolvrienden.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 52.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 430.

Veel recensenten hebben veel kritiek op het derde deel van het boek geuit. Hoogendoorn beweert bijvoorbeeld dat het gedeelte over de jonge Herman te lang is, en dat hiermee de band met schrijver M. te minimaal wordt.¹⁰¹ Arjan Peters is van dezelfde mening als Hoogendoorn, maar hij gaat in zijn beoordeling verder. Hij beschouwt dit deel van het boek als meisjesboekachtig, langdradig en minder boeiend dan het gedeelte over M.:

‘Helaas blijft Koch steken in vaardige grapjes (een bibliothecaresse met gemakkelijk haar 'als een tuin met alleen tegels en geen gras'), en gaat hij hard onderuit in het Joop ter Heul-achtige tweede deel, de romance tussen de zielig dunne Herman en de bakvis Laura.

“*Hoe hij haar had aangekeken! Zo had nog nooit een jongen haar aangekeken!*” Tientallen pagina's zevert dit door, humor en spanning zijn ineens ver te zoeken.’¹⁰²

Dit gedeelte blijkt inderdaad langdradig te zijn. Tijdens meer dan 100 pagina's raakt de lezer het verband met M. kwijt. Veel secundaire karakters met hun minder belangrijke verhalen komen hier voor, zoals het privéleven van Laura's en Hermans schoolvriend Lodewijk en de ziekte van zijn moeder. Hiermee wordt veel ruimte verspild, die Koch volgens mij aan een belangrijker personage als M. of Herman had kunnen besteden.

Het vierde deel van het boek ‘Het boek moet het doen’ bevat Hermans interview met M. en het gevecht tussen M. en N., die we al in paragraaf 3.3 hebben besproken. In het laatste gedeelte van het boek ‘De leraar voor het schoolbord’ lezen we wisselend in elk hoofdstuk over de drie mannelijke karakters: M., Herman en Landzaat. Meerdere verhaallijnen van heden en verleden beginnen elkaar te kruisen. De waarheid over Herman, M. en Landzaat wordt langzaam onthuld. Ieder heeft zijn geheimen te bekennen. Ten eerste lezen we over Landzaat, zijn studententijd, zijn voormalige vriendin, de nacht toen hij besloten had het stelletje Laura en Herman in Zeeland te bezoeken en het smoesje van zijn reis naar Parijs. Daarna wordt ook vanuit Hermans perspectief in de ik-persoon onthuld wat er die bewuste ochtend is gebeurd, toen Landzaat en Herman op zoek naar een garage in Sluis liepen. Opeens wisselt het perspectief weer. We bevinden ons inmiddels bij M. thuis, waar de schrijver samen met Herman naar Hermans filmpjes zit te kijken. Als M. het bewustzijn verliest, en hij de

¹⁰¹ Hoogendoorn, 16 mei 2014.

¹⁰² Peters, A., ‘Herman Koch begint en eindigt als vanouds, maar dat lange tussenstuk...’. In: *Volkscrant* 10 mei 2014.

laatste gedachten denkt,¹⁰³ bevinden we ons inmiddels weer dertig jaar eerder in de tijd: we lezen door M.'s perspectief dat hij Landzaat in Parijs zou hebben ontmoet en dat hij de leraar zou hebben gedood.

Het perspectief wisselt in het vijfde gedeelte erg vaak, de meerdere verhaallijnen kruisen elkaar met als gevolg dat het plot er uitendelijk enigszins verwarrend uit ziet. Een andere recensent die het boek om deze reden bekritiseert is Jann Ruyters, die in haar recensie in *Trouw* Kochs regie van het boek beslist afkraakt:

‘Het probleem daarbij is dat de verschillende verhaallijnen meer naast elkaar uitwaaiëren, dan dat ze strak in elkaar grijpen. Dat geeft deze vertelling iets looiïgs en wijdlopiïgs. We wisselen in perspectief, springen heen en weer in tijd, en de intrige rond de verdwenen geschiedenisleraar verdwijnt intussen bijna in de vele losse eindjes en kochiaanse stokpaardjes.’¹⁰⁴

Bovendien, omdat Landzaats lijk nooit gevonden werd, had de politie geen bewijs om de schuld van Herman aan de dood van Landzaat te bewijzen. Over die bewuste dag lezen we in het boek door het perspectief van de drie mannen. Vullings bekritiseert Kochs zet om de gebeurtenis door het perspectief van elk karakter, vooral dat van Landzaat, te verhalen. Volgens hem is het verhaal van Landzaat uiteindelijk niet meer van belang voor de lezer:

‘Natuurlijk, die repetitie is nodig voor het spel met de mogelijke interpretaties van de waarheid, maar de waarheid is lang niet meer zo boeiend als in het begin. Of de leraar vermoord is of zelf verdween, is bij zo'n onbeduidend personage van minder belang, het maakt niet meer zoveel uit(...).’¹⁰⁵

Mijns inziens is de herhaling vanuit Landzaats perspectief mooi geschreven en verrassend, omdat hij ook zijn eigen versie aan de lezer aanbiedt. De lezer verwacht niet echt dat Landzaat zijn vlucht naar Parijs van tevoren gepland had en dat hij niet dood was. Tegen het einde van het boek is de lezer er nu al bijna van overtuigd dat Herman schuldig is op Landzaats dood/vermissing. Koch weet bovendien in dat hoofdstuk smaak aan het verhaal te geven met nieuwe onverwachte details om het boeiender te maken, bijvoorbeeld de beschrijving van Landzaats Plan B en zijn voorspellingen voor

¹⁰³ Koch 2014, p. 426.

¹⁰⁴ Ruyters, J., ‘Zullen we leraren treiteren?’. In: *Trouw* 10 mei 2014.

¹⁰⁵ Vullings, 10 mei 2014.

die bewuste ochtend, waarin hij alleen met Herman op zoek naar een garage zou gaan.¹⁰⁶

Behalve Vullings schrijft Irene Start ook dat Koch zijn boek bedorven heeft door aan het einde van het boek een wending aan het verhaal te geven. Het is immers niet helemaal duidelijk of Start het over Landzaats dood of over M. en het gevecht met N. heeft:

‘Dat tegen het einde ook nog een kanteling volgt die al het voorgaande in een nieuw licht plaatst, voelt als een kunstgreep. Zo'n schepje erbovenop is iets waarvoor Koch zelf in dit boek waarschuwt: schrijvers werken maanden aan een verhaal, vervelen zich vervolgens. Om de verveling te bestrijden, gooien ze er een wending tegenaan, iets spectaculairs. “Maar de kans is groot dat je met die toevoeging het evenwicht van het boek in één keer om zeep helpt,” schrijft Koch. Precies dat is wat hier gebeurt.’¹⁰⁷

Eigenlijk vind ik dat Koch zijn boek niet bederft heeft met de verrassende wending in het slot, waarmee M. tussen het bewustzijn en de bewusteloosheid zijn eigen versie van Landzaats dood onthult: Landzaat had zijn geheime vlucht naar Parijs gepland.¹⁰⁸

Maar kunnen we Hermans, Landzaats en M.'s versie vertrouwen? Met de spanning van dit antwoord heeft Koch de lezer tot het einde van het boek in zijn greep gehouden. Koch wil hiermee communiceren dat de lezer zijn karakters nooit moet vertrouwen: ze hebben altijd een onplezierig geheim te verbergen. De Italiaanse recensente Elisabetta Caramitti heeft precies dit in Kochs boek gezien, en ze schrijft in haar recensie:

‘De lezer weet nooit zeker wie schuldig en onschuldig is, of welke versie van de feiten het betrouwbaarst is. Dit is wat Kochs boek bijzonder maakt. (...) De climax wordt uitgesmeerd. Hij wordt onophoudelijk aangekondigd en meteen teruggetrokken, op een sadistische manier, maar bij het dichtslaan van het boek, open je je ogen wijd en zeg je: die schrijver is een genie!’¹⁰⁹

¹⁰⁶ Koch 2014, p. 391.

¹⁰⁷ Start, I., ‘Jaloers schrijvers’. In: *Elsevier* 10 mei 2014.

¹⁰⁸ Koch 2014, p. 424.

¹⁰⁹ Caramitti, E., “*Vivere per la morte*” (cit.)’. 10 mei 2015, laatst geraadpleegd op 3 november 2015 op <http://www.giallomania.it/index.php?option=com_content&view=article&id=2536:herman-koch-q-caro-signor-m-q-&catid=36:recensioni&Itemid=63>. Mijn vertaling uit het Italiaans: ‘Ciò che rende straordinario il libro di Koch è il continuo spostare il parere del lettore, sempre indeciso su chi sia

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we een analyse van de laatste roman en bestseller van Koch *Geachte heer M.* gemaakt. Er werden verschillende thema's onderzocht, die uit de literaire kritiek als zwakheden van het boek werden aangewezen, waaronder losse feiten en losse eindjes in het slot (paragraaf 3.2), gebeurtenissen die volgens recensenten het boek verpest hebben (paragraaf 3.3), en ten slotte verwarrende verhaallijnen en langdradige gedeeltes van het boek (paragraaf 3.4).

Geachte heer M. is onder Kochs bestsellers het meest bekritiseerde boek. Steeds meer recensenten wijzen in hun recensies naar zwakheden zoals losse eindjes. Maar er moet gezegd worden dat meerdere recensenten niet altijd een verklaring voor hun beweringen hebben gegeven. Ze zwakken het boek af, maar ze steunen helaas hun standpunt niet door een passend voorbeeld te geven.

In paragraaf 3.2 hebben we bij nadere lezing gezien dat het boek hier en daar zwakke punten vertoont. Eerder dan losse eindjes, kunnen we volgens mij ook over losse feiten spreken. Het gaat over gebeurtenissen, cliffhangers en dialogen midden in het verhaal die verder geen verklaring meer krijgen. Het boek lijkt hierom onzuiver, en Koch loopt de kans zijn roem als bestsellerschrijver te bederven.

In paragraaf 3.3 hebben we een analyse van het gevecht tussen M. en N. gemaakt. Vullings en Hogendoorn beweren dat Kochs inzet van het gevecht tussen M. en N. het boek beschadigt. Naar mijn mening verpest het gevecht tussen de schrijvers de roman eigenlijk niet. De twee schrijvers vechten om een reden: ze hebben een hekel aan elkaar. Dit gebeurt dus niet omdat Koch iets met twee schrijvers als M(ulisch) en N(ooteboom) af te rekenen heeft, zoals in de recensies wordt beweerd, maar omdat ze mensen zijn met gevoelens en zwakheden. Met nadruk verklaart Koch dat M. en N. niet op Harry Mulisch en Cees Nooteboom gemodelleerd zijn.

Verder heb ik in paragraaf 3.4 de lengte van het derde gedeelte over de jonge Laura en Herman en hun schoolvrienden geanalyseerd. Enkele recensenten hebben hierom het boek ook flink bekritiseerd. Na mijn analyse kan ik met recensenten Peters en Hoogendoorn akkoord gaan: dit deel blijkt werkelijk te lang. Er wordt hier volgens mij veel ruimte aan secundaire personages besteed, wat schadelijk voor de uitbeelding van de hoofdpersonages M. en de volwassen Herman is.

colpevole, chi sia innocente; quale versione sia la più attendibile. (...) La sorpresa è centellinata, viene annunciata e ritirata in continuazione, sadicamente, ma, alla fine del libro, spalanchi gli occhi e dici: genio!?

Bovendien werd er ook nog in paragraaf 3.4 de complexe structuur van *Geachte heer M.* onder de loep genomen, waaronder de verwarrende meerdere verhaallijnen en de repetitie in het slot van de gebeurtenissen met het meervoudige perspectief. Het laatste deel van het boek vertoont meerdere verhaallijnen en –tijden die elkaar kruisen, waarin het heden en het verleden samenkomen. Koch heeft hier gebruik gemaakt van een meervoudig vertelperspectief en van meerdere verhaallijnen in diverse verteltijden. Helaas blijkt uit mijn onderzoek en uit de analyse van de literaire kritiek dat deze koorstructuur van de roman uiteindelijk verwarrend blijkt. Deze keuze van Koch heeft helaas een veelbelovend boek als *Geachte heer M.* in het slot bedorven.

Koch speelt met het meervoudige perspectief waarmee de lezer Landzaats, M.'s en Hermans innerlijke gedachten te weten komt. Hiermee wil Koch de verschillende kanten van de werkelijkheid laten zien. Iedereen blijkt geheimen te hebben. De werkelijkheid wordt telkens opnieuw verdraaid, met als gevolg dat men niet meer weet waar de werkelijkheid ligt. Is Landzaat een slachtoffer? Heeft M. Landzaat echt gedood? Is Herman onschuldig?

Kortom, uit deze analyse van *Geachte heer M.* vloeit voort dat deze laatste roman van Koch meerdere zwakheden vertoont. Daarom werd het boek meer bekritiseerd en afgezwakt door de literaire kritiek dan de andere twee bestsellers *Het diner* en *Zomerhuis met zwembad*. Toch kunnen we de zwakheden van deze roman niet over het hoofd zien. Ondanks de problemen die zich in het boek hebben voorgedaan, en die ik in dit hoofdstuk in kaart heb gebracht, vind ik *Geachte heer M.* nog een prachtig boek om te lezen: vermakelijk, komisch en spannend. Een boek dat je met plezier uren kunt zitten lezen, zolang je maar niet te veel over kleine, kloppende of niet kloppende, details blijft peinzen.

Conclusie

Sinds een aantal jaren is het debat over wat literatuur is heel erg actief in Nederland. Koch wordt beschuldigd van clichés en andere literaire stijlmiddelen te gebruiken om de massa te bereiken.

Hoewel Koch in 2009 een ‘meesterlijke plotbouwer’¹¹⁰ werd genoemd door de *Trouw*, worden zijn werken sinds de publicatie van *Het diner* door enkele literatuurcritici als tweederangsliteratuur ervaren vanwege de enorme populariteit die zijn romans hebben, het informele taalgebruik en de maatschappelijke problemen die Koch in zijn verhalen aan tafel brengt. Deze onderwerpen worden helaas als clichématig ervaren. Koch wordt dus het etiket van auteur van populaire literatuur opgeplakt, omdat zijn romans leesbaar en toegankelijk zijn, en omdat ze een groot publiek aanspreken. Bovendien schrijft hij plotgestuurde romans, waarin hij met elementen als cliffhangers (die tot de wereld van spannende televisiefilms behoren) en flashbacks speelt.

Al in 2009 is de literatuurcriticus en schrijver Arie Storm streng jegens Kochs eerste bestseller geweest. Hij omschrijft *Het diner* als een plotgestuurde roman. Hij schrijft hierover:

‘Tijdens het lezen van *Het diner* wordt bovendien snel duidelijk dat sprake is van een plot, en dat is ook al niet zo'n literaire eigenschap van een roman. We krijgen verwickelingen te verwerken, toestanden, zaken waarop zeker nog terug zal worden gekomen. Geen handeling zal zonder betekenis blijken te zijn.’¹¹¹

Een paar jaar later in 2011 recenseert Arie Storm Kochs nieuwe roman *Zomerhuis met zwembad*. In deze nieuwe recensie beweert hij nogmaals dat dit boek geen literatuur is en dat het dat nooit zal worden: ‘Er zijn geweldige grappen in het begin, er is een thrillerachtig plot en uiteindelijk sla je het boek dicht met het gevoel dat je je weer behoorlijk lang hebt vermaakt met een tamelijk opgeklopt geheel. Literatuur is het niet, literatuur zal het nooit worden, maar binnen dit genre worden beslist slechtere dingen gemaakt.’¹¹²

Koch verdedigt zich in 2011 in een interview met Elsbeth Etty van de *Nrc Handelsblad*, door te zeggen dat critici hem willekeurig de titel van publieksschrijver

¹¹⁰ Belleman, B., ‘Dat moet wel leiden tot een explosie’. In: *Trouw* 10 januari 2009.

¹¹¹ Storm, A., ‘Herman Koch - Het diner’. In: *Het Parool* 15 januari 2009.

¹¹² Storm, A., ‘Koch: Zomerhuis met zwembad’. In: *Het Parool* 26 januari 2011.

hebben verleend, en dat ze hem verwijten het publiek te willen behagen met verontrustende zaken, humor en spanning. Dan voegt hij toe: ‘Critici maken weleens de fout te denken dat wat een massapubliek aanspreekt mindere literatuur is. Dat komt omdat eendimensionale boeken als die van Dan Brown en John Grisham zo populair zijn.’¹¹³

Recensent Morgenstern is een andere literatuurcriticus die in de 2009 partij tegen Koch kiest. Hij schrijft in een artikel over de Nederlandse hedendaagse literatuur dat bestsellerschrijvers als Herman Koch (en Robert Vuisje) ‘vergeetproza’ schrijven:

‘*Het diner* en *Alleen maar nette mensen* zijn geen romans die tot de verbeelding spreken, aan het denken zetten of uitblinken in stilistische brillen. Het zijn matig geschreven, makkelijk weglezende, middlebrow boeken die wemelen van de witregels en de clichés. De schrijver P.F. Thomése bedacht er een mooi woord voor: vergeetproza.’¹¹⁴

De vraag of Kochs twee bestsellers *Het diner* en *Zomerhuis met zwembad* maatschappelijke problemen behandelen, en of ze aan het denken zetten, beantwoord ik in deze paragraaf aan de hand van de uitkomsten van mijn onderzoek.

In het eerste hoofdstuk van deze scriptie werd *Het diner* behandeld. De literaire kritiek was hier algemeen zeer positief over, m.u.v. twee critici: Marja Pruis en Arnold Heumakers. Eerst Pruis, en daarna Heumakers, beweren in hun recensies dat Pauls ziekte het boek verslapt. Daarom is het boek volgens hen mislukt. In de conclusie van dat hoofdstuk beweerde ik dat die critici enkel over een deel van het boek stil blijven staan: Pauls stoornis en Michels mogelijk geërfde ziekte. Bovendien betoogde ik dat Michels gedrag waarschijnlijk niet enkel uit zijn mogelijke stoornis voortvloeit, maar ook uit de imitatie van de gewelddadige aanvallen van zijn vader, waarvan hij van kinds af aan toeschouwer is geweest.

Centraal in *Het diner* staan mijns inziens niet uitsluitend Pauls en Michels stoornis, maar ook het gedrag van een ouderpaar dat tot alles bereid is om hun kind te beschermen. Naast Paul en Michel hebben we ook een ander personage: Claire. Ze stelt zich voor als een gewone moeder zonder een bevestigde stoornis. Niettemin zal het Claire zijn die immoreel en gewelddadig op zal treden om Michel met alle kracht te

¹¹³ Etty, E., Interview: ‘De stelling van Herman Koch: Wat een groot publiek aanspreekt, is niet per se mindere literatuur’. In: *NRC Handelsblad* 19 februari 2011.

¹¹⁴ Morgenstern, C., ‘Vergeetproza’. In: *Het Financieele Dagblad* 23 mei 2009.

verdedigen. We kunnen naar Claire als een prototypische moeder kijken en hiermee realiseren dat iedere moeder op dezelfde manier alles voor haar kind zou doen om het te beschermen. *Het diner* wil zijn lezers communiceren dat dit soort situaties iedereen kan overkomen. Iedereen blijft zich bij het lezen van *Het diner* afvragen wat hij/zij in Lohmans schoenen zou doen.

In het tweede hoofdstuk van deze scriptie heb ik de literaire kritiek over *Zomerhuis met zwembad* onder de loep genomen en de negatieve reacties op die roman als bron van onderzoek genomen. Hoewel dit boek door veel critici als geslaagder werd beschouwd dan *Het diner*, betoogden enkele recensenten dat het boek losse eindjes vertoont. In de conclusie van het tweede hoofdstuk bevestigde ik de aanwezigheid van losse eindjes door er diverse voorbeelden van te geven. Bovendien, wat volgens mij het boek echt afzwaakt, zijn de vele punten van overeenkomst tussen *Het diner* en *Zomerhuis met zwembad*: basisthematieken en personagekenmerken lijken zich in de tweede bestseller van Koch uit 2011 te herhalen. *Zomerhuis met zwembad* blijkt een vervolg op *Het diner* te zijn. Daarom beschouw ik dit boek als minder origineel, en daarom minder geslaagd, dan *Het diner*.

In het derde en laatste hoofdstuk van deze scriptie heb ik de laatste roman en bestseller van Koch *Geachte heer M.* behandeld. Uit het lezen van de literaire kritiek die erover is verschenen, kan men constateren dat critici steeds kritischer en negatiever ten opzichte van Kochs vakmanschap zijn geworden en dat ze deze roman met een vergrootglas hebben bekeken in tegenstelling tot de andere twee romans. Steeds meer recensenten die positief jegens *Het diner* en *Zomerhuis met zwembad* waren geweest, hebben hier een negatieve uitspraak geuit. We moeten niet over het hoofd zien dat *Geachte heer M.* ten eerste een totaal verschillend boek dan *Het diner* en *Zomerhuis met zwembad* is. Koch heeft hier structureel een nieuwe koers gevolgd: het perspectief wordt meervoudig en er zijn meerdere verhaallijnen en -tijden. Terwijl dit boek door meerdere critici bejubeld werd, zijn de reacties van de beroemste literatuurcritici hier algemeen niet zo positief over geweest. Te veel losse eindjes en verwarrende verhaallijnen en -tijden hebben het boek helaas bedorven.

Uit dit onderzoek naar Kochs vakmanschap als literatuurschrijver kan ik concluderen dat voorlopig *Het diner* (van drie boeken die onderwerp van deze scriptie zijn geweest) naar mijn mening het beste geschreven is en dus de beste roman van Herman Koch is. De slordigheden die uit het lezen van de literaire kritiek en uit mijn analyse van de drie boeken naar voren zijn gekomen, hebben een substantieel gewicht,

dat Kochs roem en reputatie als een van de beste Nederlandse literatuurschrijvers van de laatste jaren beschadigt. De kracht van een plotgestuurde roman berust op het slimme gebruik van spannende elementen en op de suspense die langzamerhand in de loop van het verhaal wordt onthuld. Arie Storm, die ik al hierboven heb geciteerd, schrijft in 2009 nogmaals in zijn recensie over *Het diner* hoe een plotgestuurde roman geschreven moet worden, en hoe *Het diner* geschreven is:

‘De schrijver zal kortom niets vergeten, nee, hij heeft zijn roman zelfs zo ingericht dat hij kleine dingetjes die schijnbaar terloops in het begin van het boek worden aangestipt, verderop in het boek kan uitwerken en zelfs kan uitbouwen tot betekenisdragende elementen die je volkomen verrassen.’¹¹⁵

Met spijt moet ik als gevolg van mijn onderzoek constateren dat de losse eindjes Kochs twee laatste romans *Zomerhuis met zwembad* en *Geachte heer M.* verzwakken. Hiermee heeft hij helaas punten verloren.

Ten slotte wil ik mijn onderzoek concluderen door een goed woordje te doen voor Koch. Het is nu algemeen bekend dat we hem geen geëngageerde schrijver kunnen benoemen, en dat zijn taalgebruik niet ermetisch en pretentief is. Toch blijft Herman Koch in mijn ogen, een Italiaanse lezeres en literatuurstudente met een verschillende literatuurachtergrond dan Nederlandse lezers, een goede romanschrijver die ik met plezier uren zit te lezen. Literatuur is het volgens mij wel. Daarom hoop ik in de nabije toekomst van een nieuwe intrigerende roman van Herman Koch te kunnen genieten.

¹¹⁵ Storm, 15 januari 2009.

Literatuurlijst

- Ammaniti, N., 'Se le colpe dei figli ricadono sui genitori'. In: *Corriere della sera* 20 januari 2010.
- Belleman, B., 'Dat moet wel leiden tot een explosie'. In: *Trouw* 10 januari 2009.
- Dessing, M., 'Waarom is Ralph Meier dood?'. In: *Knack* 09 februari 2011.
- Eykhout, K., 'Oorlogsboek'. In: *Dagblad De Limburger* 09 februari 2011.
- Etty, E., Interview: 'De stelling van Herman Koch: Wat een groot publiek aanspreekt, is niet per se mindere literatuur'. In: *NRC Handelsblad* 19 februari 2011.
- Fortuin, A., 'K2: Het duel'. In: *NRC Handelsblad* 28 januari 2011.
- Goedegebuure, J., 'Een halfbakken slechterik als held van het verhaal.' In: *Het Financieele Dagblad* 12 februari 2011.
- Heumakers, A., 'Licht verteerbaar, ontziet de maag'. In: *NRC boeken* 20 maart 2009.
- Hoogendoorn, M., 'Herman Koch laat M. zwalken'. In: *Nederlands Dagblad* 16 mei 2014.
- Koch, H., *Het diner*. Amsterdam: Anthos, 2009.
- Koch, H., *Zomerhuis met zwembad*. Amsterdam: Anthos, 2011.
- Koch, H., *Geachte heer M.*, Amsterdam: Anthos, 2014.
- Moll, M., 'Dit is nog beter gelukt'. In: *Haarlems Dagblad* 26 januari 2011.
- Panhuijsen, J., 'Ik werk niet met succesformules'. In: *Delft Integraal* 2 (2010).
- Peppelenbos, C., 'Het geheim van het succes'. In: *Literair Nederland* 28 april 2009.
- Peters, A., 'Niet veel soeps in de dierentuin'. In: *De Volkskrant* 29 januari 2011.
- Peters, A., 'Herman Koch begint en eindigt als vanouds, maar dat lange tussenstuk...'. In: *Volkskrant* 10 mei 2014.

- Ruyters, J., 'Zullen we leraren treiteren?'. In: *Trouw* 10 mei 2014.
- Schouten, R., 'De nieuwe Koch: Hij klinkt zo redelijk en normaal'. In: *Trouw* 29 januari 2011.
- Start, I., 'Koch borduurt lustig voort op Het diner'. In: *Elsevier* 29 januari 2011.
- Start, I., 'Jaloers schrijvers'. In: *Elsevier* 10 mei 2014.
- Storm, A., 'Herman Koch - Het diner'. In: *Het Parool* 15 januari 2009.
- Storm, A., 'Koch: Zomerhuis met zwembad'. In: *Het Parool* 26 januari 2011.
- Veen, de, T., 'Pas op, laat u zich er niet inluizen'. In: *NRC Handelsblad* 9 mei 2014.
- Vullings, J., 'Instinct wint'. In: *Vrij Nederland* 24 januari 2009.
- Vullings, J., 'Hoe schrijf je een bestseller à la Herman Koch? Volg de minicursus!'. In: *Vrij Nederland* 27 januari 2011.
- Vullings, J., 'De mythe van het schrijverschap'. In: *Vrij Nederland* 10 mei 2014.

Webliografie

- Caramitti, E., "'Vivere per la morte" (cit.)'. 10 mei 2015, <<http://www.giallomania.it>>.
- De Wereld Draait Door (interview), 25 maart 2009, <<http://dewerelddraaitdoor.vara.nl>>.
- Joosse, M., Interview: 'Herman Koch: 'M. is parodie noch satire, laat staan afrekening'', 27 mei 2014, <<http://www.hebban.nl>>.
- Namka, L., 'The Dynamics of Anger in Children'. Ed. D. ©, 1997, <<http://www.angriesout.com>>.
- NOS, "'Het diner" het meest vertaald'. 19 september 2013, <<http://nos.nl>>.

[Z.n.], 'Risk Factors for Youth Violence'. In: *Youth Violence: A Report of the Surgeon General*, Rockville (MD): Office of the Surgeon General (US), 2001, <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov>>.

(Z.n.), 'Zomerhuis met zwembad - Herman Koch', <<http://www.hermankoch.nl>>.

Woordenboek

Dikke Van Dale